

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
факультет історії, політології і міжнародних відносин
кафедра історії Центральної та Східної Європи і
спеціальних галузей історичної науки

ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО
(БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

на тему

Євроінтеграційні процеси в Чорногорії (2006–2024 рр.)

Виконала: студентка групи ІА(з)-41
спеціальності 032 «Історія та археологія»

Освітній рівень :бакалавр

Пирожук Марія Романівна

Науковий керівник:

доктор історичних наук,

професор

Шологон Лілія Іванівна

Івано-Франківськ, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА ЧОРНОГОРІЇ.....	7
1.1. Історичні передумови формування сучасного суспільно-політичного устрою	7
1.2. Основні соціально-економічні показники та тенденції розвитку	13
1.3. Вплив внутрішньополітичних факторів на стабільність держави	22
РОЗДІЛ 2. ЗОВНІШНЬО-ПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЧОРНОГОРІЇ У 2006–2024 РР.	31
2.1. Євроінтеграційний курс та відносини з Європейським Союзом	31
2.2. Співпраця з міжнародними організаціями (НАТО, ООН, СОТ)	38
2.3. Двосторонні відносини з сусідніми країнами та ключовими партнерами	42
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НА ШЛЯХУ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	49
3.1. Вимоги ЄС до Чорногорії та виконання необхідних реформ	49
3.2. Основні перешкоди та виклики в процесі євроінтеграції	53
3.3. Потенційні переваги та наслідки вступу до ЄС	56
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ	
ДЖЕРЕЛ.....	61

ВСТУП

Євроінтеграційні процеси в Чорногорії за період 2006–2024 років представляють надзвичайно актуальну наукову проблему, враховуючи стратегічне розташування країни на Балканах та її прагнення до інтеграції з Європейським Союзом. Дослідження цих процесів є важливим як з наукової, так і з практичної точки зору, оскільки воно сприяє розумінню трансформацій суспільно-політичного устрою, економічних тенденцій та зовнішньополітичних пріоритетів, що визначають майбутнє Чорногорії в європейському контексті. Роль автора полягає у систематизації та аналізі чинних підходів до розв'язання проблеми, а також у формулюванні конкретних пропозицій щодо вдосконалення стратегії інтеграції країни.

Актуальність теми обумовлена низкою факторів. По-перше, історичні передумови формування сучасного суспільно-політичного устрою Чорногорії та її геополітичне розташування роблять країну важливим суб'єктом міжнародних відносин на Балканах. По-друге, економічні перетворення та тенденції розвитку свідчать про необхідність постійного моніторингу соціально-економічних показників, що безпосередньо впливають на процеси інтеграції. По-третє, внутрішньополітична стабільність Чорногорії є важливим чинником для забезпечення успішного євроінтеграційного курсу, що підтверджується численними міжнародними дослідженнями та практичним досвідом співпраці з організаціями, такими як НАТО та ООН.

Об'єктом дослідження є процеси євроінтеграції Чорногорії у період з 2006 по 2024 рік.

Предмет дослідження – конкретні аспекти цих процесів, зокрема, вплив внутрішньополітичних та соціально-економічних чинників, а також роль зовнішньополітичних пріоритетів у визначенні напрямків інтеграційної політики.

Такий підхід дозволяє окреслити проблемну ситуацію, спричинену як внутрішніми, так і зовнішніми викликами, що стоять перед країною.

Метою дослідження є визначення основних тенденцій, проблем та перспектив євроінтеграції Чорногорії за період 2006–2024 років, а також розробка рекомендацій щодо подальшого вдосконалення інтеграційного курсу. Для досягнення поставленої мети були сформульовані наступні **завдання**:

1. проаналізувати історичні передумови формування сучасного суспільно-політичного устрою Чорногорії;
2. дослідити основні соціально-економічні показники та тенденції розвитку країни;
3. виявити вплив внутрішньополітичних чинників на стабільність держави;
4. розглянути зовнішньополітичні пріоритети Чорногорії у контексті євроінтеграції та співпраці з міжнародними організаціями;
5. визначити основні перешкоди та виклики, які виникають на шляху інтеграції до Європейського Союзу, та окреслити потенційні переваги вступу до нього.

Хронологічні рамки дослідження обмежено періодом з 2006 по 2024 рік, що дозволяє охопити як етапи становлення незалежності Чорногорії, так і етапи її активної зовнішньої політики, спрямованої на інтеграцію до європейських структур. Територіально дослідження стосується Чорногорії як окремої держави, враховуючи її взаємодію з сусідніми країнами та ключовими міжнародними партнерами.

Територіальні рамки дипломної роботи охоплюють територію сучасної Чорногорії.

Стан наукової розробки. У науковій літературі активно обговорюються питання євроінтеграції, як з точки зору політичних процесів, так і економічних перетворень. Проте, детальний аналіз інтеграційних процесів у контексті

Чорногорії залишається недостатньо розкритим, що обґрунтовує необхідність проведення даного дослідження. Використання сучасних методологічних підходів, таких як порівняльний аналіз, критична інтерпретація даних та системний підхід, дозволяє забезпечити високий рівень достовірності отриманих результатів.

Дослідники Борзенко О. [1] та Горобець І. [5] наголошують на важливості аналізу впливу міжнародних організацій, таких як Європейський Союз та НАТО, на політичну стабільність і економічний розвиток держав Західних Балкан. Однак детальний розгляд інтеграційних процесів у контексті Чорногорії залишається недостатньо розкритим, що обґрунтовує необхідність проведення даного дослідження.

Зокрема, Гайдай Д. [4] зазначає, що історичний шлях Чорногорії до незалежності та її пошук національної ідентичності відіграли важливу роль у формуванні сучасного політичного курсу країни. Водночас Сидорук Т. [31] аналізує виклики, пов'язані з євроскептицизмом у самій Чорногорії та серед держав-членів ЄС, що може уповільнити її вступ до Союзу. Науковці, такі як Міловіч П. [20] та Кравченко Д. [16] також звертають увагу на реформування політичних та економічних інституцій як ключову вимогу ЄС. Однак з огляду на те, що євроінтеграційні процеси перебувають у постійній динаміці, досі не має узагальнюючого дослідження присвяченого обраній для дослідження темі.

Методологія дослідження базується на принципах історизму, науковості та системного підходу до аналізу історичних фактів. При написанні роботи ми використали **методи** аналізу та синтезу, історико-генетичний, історико-порівняльний, узагальнення однотипних фактичних даних.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих висновків для удосконалення державної політики Чорногорії у сфері євроінтеграції, а також для формування рекомендацій щодо оптимізації співпраці з Європейським Союзом та іншими міжнародними організаціями. Результати роботи

можуть стати основою для подальших наукових досліджень у галузі міжнародних відносин та політичних трансформацій у регіоні.

Структура роботи включає вступ, три основні розділи, висновки та список використаних джерел. Перший розділ присвячено аналізу особливостей суспільно-політичного та соціально-економічного становища Чорногорії, другий – зовнішньополітичним пріоритетам країни у контексті євроінтеграції, а третій – проблемам і перспективам вступу до Європейського Союзу. Робота містить 2 зображення та 45 джерел.

РОЗДІЛ 1.

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА ЧОРНОГОРІЇ

1.1. Історичні передумови формування сучасного суспільно-політичного устрою

Історичні передумови формування сучасного суспільно-політичного устрою Чорногорії сягають глибоко в минуле, коли територія сучасної Чорногорії зазнавала численних впливів різних імперій, культур та політичних процесів, що поступово заклали основи унікального державного та соціального устрою. Протягом століть ці процеси визначали не лише етнічну та культурну самобутність народу, але й особливості його політичного мислення, правових норм та системи управління, що сьогодні знаходять своє відображення в сучасних інститутах. Від перших згадок про предків сучасних чорногорців у середньовічних літописах до епохи визвольних змагань проти османського панування, історичний розвиток регіону характеризувався складним переплетенням внутрішніх трансформацій і зовнішніх впливів, що сприяли формуванню як автономних державних утворень, так і пізніших об'єднань у складі ширших політичних формацій [38, с. 52].

Вже в ранньосередньовічну епоху територія, що сьогодні належить Чорногорії, стала ареною для процесів, пов'язаних із формуванням східнослов'янських і південнослов'янських держав. Тут місцеве населення, яке поступово набувало ознак спільності у мові, культурі та традиціях, почало консолідуватися навколо місцевих князівств та герцогств, що згодом перетворилися на більш централізовані політичні одиниці. Цей процес посилювався завдяки географічному розташуванню, яке сприяло як ізоляції від великих імперських впливів, так і водночас забезпечувало доступ до торгівельних шляхів, що з'єднували Західну Європу з Візантійською імперією. Змішання культурних впливів, зокрема християнських традицій Візантії, місцевих язичницьких обрядів і

пізніших західних релігійних моделей, стало фундаментальною основою для подальшого формування національної ідентичності.

Починаючи з пізнього середньовіччя і до новітніх часів, територія Чорногорії переживала складний період опору зовнішньому пануванню. У добу розширення Османської імперії регіон опинився під постійним тиском османського впливу, що в свою чергу стимулювало формування традицій опору, спрямованого на збереження місцевої автономії та самобутності. Цей опір набував різних форм – від розрізнених повстань до організованих воєнних кампаній під проводом місцевих ватажків, котрі ставали символами національної гордості та незалежності. Зіткнення з османською адміністрацією і системою управління змусило місцеве населення шукати власні шляхи організації влади, що пізніше знайшло відображення в специфічних формах місцевого самоврядування та звичаєвого права, які зберігалися навіть під іноземним гнітом [41].

Після століть опору зовнішнім загрозам на початку XIX століття розпочинався процес модернізації, який супроводжувався ідеями національного відродження та прагненням до державної незалежності. В цей період Чорногорія почала закріплювати свою державність як незалежне князівство, що підтверджувалося серією перемог у військових конфліктах із могутніми сусідами, зокрема проти османської армії. Одержані перемоги, здобуті завдяки стійкості, військовій майстерності та високому моральному духу населення, стали поштовхом для формування сучасної державної ідентичності, котра невід’ємно поєднувала історичну пам’ять про боротьбу з чужинцем із прагненням до свободи та незалежності. Міжнародне визнання Чорногорії як незалежної держави, яке отримало підтвердження на міжнародних конференціях, зокрема після Берлінського конгресу 1878 року, посилило внутрішні процеси модернізації та реформування політичної системи, що було необхідним для адаптації до змін, що відбувалися у всій Європі [40].

Поступово, у ході модернізації, внутрішня політична система Чорногорії набувала все більше елементів, характерних для сучасних демократичних устроїв. Хоча традиційні форми управління, що базувалися на звичаєвому праві та особистій авторитетності ватажків, зберігали певну вагу у суспільстві, водночас з'явилися й нові інститути, орієнтовані на централізацію влади, реорганізацію армії, судову реформу та систематизацію законодавства. Цей процес супроводжувався модернізацією адміністративного апарату, що дозволило більш ефективно управляти державою, сприяло інтеграції окремих регіонів у єдину державну систему та сприяло поступовому формуванню сучасних політичних інститутів, які надалі стали базисом для демократичного розвитку країни [10, с. 281].

Наступним важливим етапом у формуванні сучасного суспільно-політичного устрою Чорногорії стало включення її до складу ширших політичних об'єднань у XX столітті. Після Першої світової війни, на фоні загальноєвропейських процесів, Чорногорія стала частиною новоствореної Югославії, що суттєво вплинуло на подальший розвиток політичних інститутів і соціальних структур. Період перебування в складі федеративної держави супроводжувався як спробами інтеграції різних етнічних, релігійних і культурних спільнот, так і труднощами, пов'язаними з необхідністю гармонізації місцевих традицій з моделлю централізованого управління. Політичний устрій в умовах федералізму, що базувався на принципах соціалістичної ідеології, вимагав адаптації місцевої системи управління до нових викликів, зокрема з боку централізованої влади, що мала на меті встановлення єдиної ідеологічної лінії. Попри певні труднощі, цей період став важливим етапом у трансформації суспільства, оскільки саме в ці часи були закладені основи для подальшої демократизації, модернізації економіки та розвитку громадянського суспільства [3].

Падіння комуністичного режиму наприкінці XX століття відкрило нову сторінку в історії Чорногорії, коли на передній план вийшли питання

демократизації, інтеграції до європейських структур та реформування політичної системи. Розпад Югославії став каталізатором для широкомасштабних політичних змін, коли країна опинилася перед необхідністю створення нових, незалежних інституцій, які б відповіли викликам сучасного світу. Цей період характеризувався пошуками оптимальних моделей управління, які б враховували як історичний досвід, так і сучасні тенденції розвитку демократії. Попри складні умови трансформацій, процес реформ сприяв появі нової політичної культури, яка базувалася на принципах плюралізму, правової державності та громадянської активності. Державні інститути зазнали значних змін: були прийняті нові законодавчі акти, реформовано систему виборів, зміцнено незалежність судової влади та започатковано механізми контролю за діяльністю виконавчої влади. Суспільство поступово набувало впевненості у власних силах, що дозволило йому активніше брати участь у процесах державного управління та формуванні політичної системи [30, с. 281].

Сучасний суспільно-політичний устрій Чорногорії, як результат тривалого історичного процесу, є синтезом традиційних звичаєвих практик і сучасних демократичних інститутів, що виникли у відповідь на виклики часу. З одного боку, історична пам'ять про героїчну боротьбу за незалежність, яка простежується в усіх етапах історії, стала важливою базою для формування національної свідомості та політичної ідентичності. З іншого боку, процеси європейської інтеграції, глобалізації та реформування адміністративно-правової системи сприяли модернізації державного управління, що дозволило країні поступово адаптуватися до стандартів сучасного демократичного устрою. Сьогодні Чорногорія прагне зберегти власну ідентичність, водночас активно працюючи над удосконаленням своїх політичних інституцій, економічних процесів та соціальних стандартів. Цей баланс між традиціями та модернізацією є одним із визначальних чинників, що сприяють стабільності та розвитку країни в умовах змін глобального політичного ландшафту [27].

У процесі історичного розвитку ключову роль відігравали як внутрішні чинники, так і зовнішні впливи, які формували політичну культуру Чорногорії. Традиційна система самоврядування, заснована на звичаєвому праві та особистісній відповідальності керівників, поступово трансформувалася під впливом західних ідеалів демократії та принципів правової державності. Цей процес супроводжувався розвитком інституцій громадянського суспільства, появою незалежних медіа та формуванням політичних партій, що активно брали участь у політичному житті. З одного боку, історична спадщина забезпечувала стабільність і безперервність державних традицій, а з іншого – створювала умови для конструктивних реформ і модернізації. Таким чином, сучасний суспільно-політичний устрій Чорногорії є результатом тривалого процесу пошуку оптимальних рішень, що поєднують історичну самобутність з вимогами сучасного світу.

Водночас важливим аспектом у формуванні сучасної політичної системи є збереження національної пам'яті та культурних традицій, які протягом століть стали символом опору та самобутності народу. Цей культурний фундамент, закладений у періоди боротьби проти зовнішнього гніту, знаходить своє відображення у сучасних законах, традиціях та суспільних установах, що визначають політичну ідентичність країни. Сучасний процес реформування, спрямований на вдосконалення демократичних механізмів, тісно переплітається з історичним досвідом, що дозволяє зберегти унікальність національного характеру та водночас інтегруватися у спільноту європейських демократичних держав. У цьому контексті важливо зазначити, що попри численні виклики, з якими зіштовхується Чорногорія на шляху до становлення сучасної державності, історичний досвід служить потужним ресурсом для формування спільних цінностей і принципів, що об'єднують суспільство [40].

Загалом у таблиці 1.1 відображено історичні передумови формування сучасного суспільно-політичного устрою.

Історичні передумови формування сучасного суспільно-політичного устрою

Період	Подія / Процес	Значення для формування устрою
Київська Русь (IX–XIII ст.)	Формування державності, правових норм ("Руська Правда")	Зародження традицій самоврядування, соціальної організації та писаного права
Литовсько-Польський період	Магдебурзьке право, участь шляхти у політичному житті	Розвиток інститутів місцевого самоврядування та правової культури
Козацька доба (XVI–XVIII ст.)	Запорізька Січ, козацька демократія, гетьманщина	Формування традицій виборності, автономії, участі народу в управлінні

Продовження таблиці 1.1

Імперський період (XVIII–XIX ст.)	Інкорпорація українських земель до Російської та Австрійської імперій	Обмеження самоврядування, централізація, формування імперського адміністрування
XX ст., 1917–1921 рр.	Українська революція, утворення УНР, ЗУНР	Перші спроби створення незалежної республіканської демократичної держави
СРСР (1922–1991)	Радянська модель влади, однопартійна система, централізм	Тоталітаризм, відсутність політичної конкуренції, придушення громадянських свобод
1991 рік – Незалежність України	Проголошення незалежності, створення Конституції України (1996)	Визначення України як суверенної, демократичної, правової держави
2004, 2014 – революції	Помаранчева революція, Революція Гідності	Посилення громадянської активності, боротьба за європейські цінності та демократичний устрій
2022 – повномасштабна війна	Агресія РФ проти України	Консолідація суспільства, зміцнення ідентичності, активізація процесів інтеграції в ЄС та НАТО

Джерело: сформовано автором.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що становлення сучасного суспільно-політичного устрою Чорногорії є результатом тривалого історичного процесу, в якому переплітаються традиції минулого, виклики сучасності та прагнення до європейських стандартів демократичного управління. У цьому контексті важливо відзначити, що історична спадщина, побудована на принципах самоврядування, військової мужності та культурної самобутності, стала важливим фундаментом для

створення сучасних політичних інститутів. Протягом століть формування державного устрою супроводжувалося як внутрішніми реформами, так і адаптацією до зовнішніх впливів, що дозволило Чорногорії знайти власний шлях до модернізації. Сьогодні ця держава, використовуючи накопичений історичний досвід, продовжує розвиватися, впроваджуючи інноваційні підходи до управління, вдосконалюючи правову систему та сприяючи активній участі громадян у процесах прийняття рішень. Саме це поєднання історичної пам'яті з прагненням до сучасності визначає унікальність суспільно-політичного устрою Чорногорії та слугує запорукою її стабільності та подальшого розвитку в умовах глобальних трансформацій.

1.2. Основні соціально-економічні показники та тенденції розвитку

Упродовж останніх десятиліть Чорногорія переживає трансформаційні процеси, спрямовані на модернізацію економіки, інтеграцію до європейських структур та подолання наслідків спадкових економічних моделей минулого. Економічна політика держави зосереджена на стимулюванні інвестицій, розвитку туристичного потенціалу, підтримці малого та середнього бізнесу, а також на реформуванні держуправління, що дозволяє країні поступово адаптуватися до вимог сучасної глобальної економіки. Цей процес супроводжується зусиллями з оптимізації податкової системи, залученням іноземного капіталу, реформуванням ринку праці та підвищенням якості соціальних послуг, що, в сукупності, визначають основні орієнтири економічного зростання та соціальної стабільності.

За останні роки Чорногорія демонструє поступове зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) завдяки структурним реформам і зростанню інвестиційної активності (Рис. 1.1). Економічний розвиток країни базується на ряді ключових секторів, серед яких особливе місце займають сфера послуг, зокрема туризм, будівництво та нерухомість, а також промисловість, що поступово

оновлюється шляхом модернізації виробничих потужностей. Туристичний сектор, який є важливим джерелом іноземних валют, постійно розвивається внаслідок природних, історичних та культурних ресурсів Чорногорії, що приваблюють як європейських, так і представників ринків Азії та Близького Сходу. Водночас держава активно впроваджує політику підтримки стартапів та інноваційних проєктів, що сприяє диверсифікації економічної бази та зменшує залежність від традиційних галузей економіки. Ріст продуктивності праці, підвищення якості управлінських процесів та розвиток інфраструктури – усе це є передумовами для сталого економічного зростання, яке відображається у підвищенні добробуту населення [28].

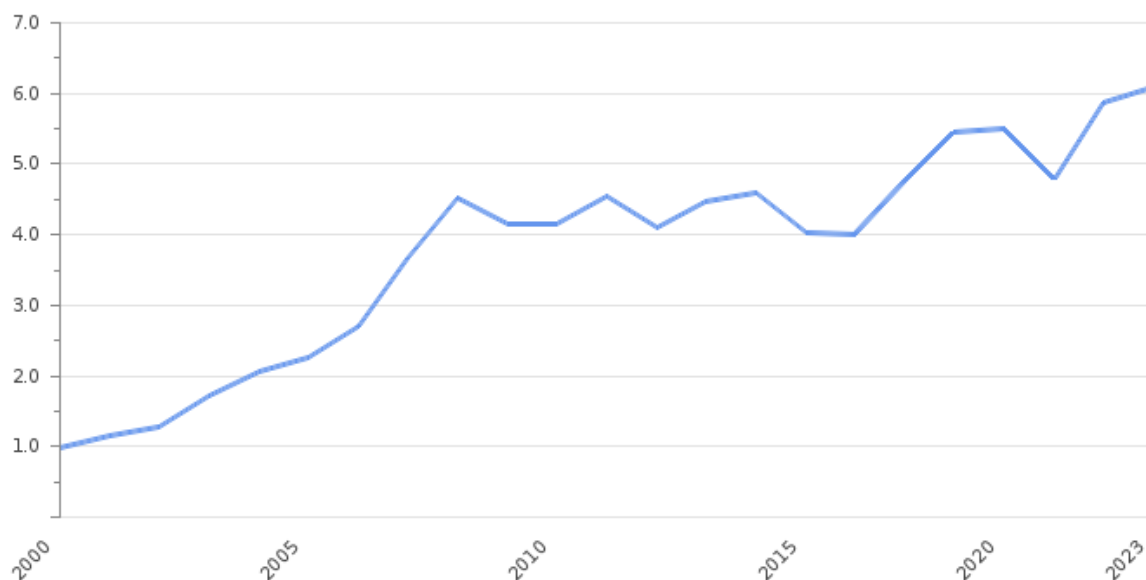

Рис. 1.1 ВВП Чорногорії (2000-2023 рр.)

Чорногорія демонструє стійкі соціально-економічні тенденції розвитку, попри виклики, пов'язані з масштабними реформами, інтеграційними процесами та глобальними впливами. Економіка країни має сервісно-орієнтований характер, де провідну роль відіграє сфера послуг, яка формує понад 76 % внутрішнього валового продукту. Одним із ключових секторів, що визначає економічний розвиток, є туризм. Він не лише забезпечує значну частку ВВП, але й виступає

важливим джерелом надходжень до державного бюджету та валютних ресурсів. У 2024 році загальні доходи від туризму склали 1,46 млрд євро, що свідчить про його стратегічну роль у національній економіці, незважаючи на незначне зниження показника на 3,6 % порівняно з попереднім роком. За оцінками Всесвітньої ради з туризму та подорожей (WTTC), пряма частка галузі у ВВП країни у 2022 році становила близько 411,5 млн євро, тоді як із урахуванням непрямих ефектів – понад 1,3 млрд євро, що становить близько чверті національного ВВП [44].

Основними туристичними центрами Чорногорії є прибережні регіони, які щорічно приваблюють мільйони туристів з усього світу завдяки сприятливому середземноморському клімату, мальовничим краєвидам, історико-культурній спадщині та розвиненій туристичній інфраструктурі. Одним з провідних центрів є муніципалітет Будва, який вважається «столицею» чорногорського пляжного туризму. Він щороку приймає понад 800 тисяч туристів і генерує понад 5,5 мільйона нічних перебувань, що становить значну частку в загальному туристичному потоці країни. Будва відома своїм Старим містом з венеційською архітектурою, численними пляжами, нічними клубами, ресторанами, а також фестивалями, які щорічно проводяться влітку й приваблюють молодь та сімейних туристів.

Не менш популярним є місто Котор, яке входить до списку Світової спадщини ЮНЕСКО завдяки своїй добре збереженій середньовічній архітектурі, вузьким кам'яним вуличкам та фортифікаційним спорудам. Которська затока приваблює як круїзних туристів, так і індивідуальних мандрівників, що шукають автентичного досвіду. Поряд розташований Тіват, який останніми роками став синонімом розкоші завдяки створенню престижного курорту Porto Montenegro – комплексу елітних яхт-клубів, готелів, бутиків і ресторанів, що орієнтований на заможну міжнародну аудиторію.

Іншими важливими туристичними центрами на узбережжі є Херцег-Нові, який відомий своїми лікувальними мінеральними джерелами, фестивалями та

ботанічними садами, та Ульцинь – найпівденніше місто Чорногорії, що приваблює туристів своїм східним колоритом, мечетями, історичним Старим містом та довгим піщаним пляжем Велика плажа, який є одним з найкращих місць для кайтсерфінгу на Адріатиці.

Окрім узбережжя, Чорногорія активно розвиває гірський та природний туризм. Особливою популярністю користується Жабляк – центр гірського туризму в регіоні Національного парку Дурмітор, що входить до переліку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Це місце приваблює як прихильників активного відпочинку – гірських походів, альпінізму, рафтингу на річці Тара, так і туристів, які шукають спокою в оточенні дикої природи. Ще одним центром екотуризму є регіон навколо Скадарського озера, найбільшого на Балканському півострові, який є природним парком і важливим місцем для спостереження за птахами, рибальства, прогулянок човнами та дегустації місцевих вин і сирів у навколишніх селах.

Розвиток туризму в Чорногорії має широкий мультиплікативний ефект для національної економіки. Він стимулює зростання суміжних галузей – транспорту, будівництва, торгівлі, харчової промисловості, а також сприяє покращенню інфраструктури та інвестиційного клімату. Особливо важливим є вплив на ринок праці: в літній туристичний сезон спостерігається суттєве зростання зайнятості у сферах обслуговування, готельного бізнесу, розваг, екскурсійної діяльності, що створює додаткові джерела доходів для місцевого населення та сезонних працівників.

Промисловість у структурі економіки становить близько 15–16 % ВВП, охоплюючи металургійне виробництво (зокрема алюміній), енергетику та харчову переробку. Сільське господарство, хоча й займає незначну частку у ВВП (близько 7,5 %), залишається важливим у контексті продовольчої безпеки та зайнятості в сільських регіонах. Водночас актуальним викликом залишається модернізація аграрного сектору та підвищення його конкурентоспроможності [39].

Загалом, соціально-економічна модель Чорногорії орієнтована на поступове наближення до стандартів ЄС, зосереджуючись на розвитку конкурентних галузей, залученні іноземних інвестицій та інтеграції у регіональні та глобальні економічні процеси. Структурні перетворення, що відбуваються в Чорногорії, супроводжуються поступовою модернізацією інституцій та змін у законодавчій базі. Державна політика, спрямована на гармонізацію внутрішнього законодавства з європейськими стандартами, стимулює іноземних інвесторів та сприяє розвитку конкурентного ринку. Ці процеси знаходять відображення в оновленні системи регулювання фінансових ринків, удосконаленні банківського сектору та впровадженні сучасних технологій управління державними фінансами. Зокрема, значне місце займає робота над забезпеченням макроекономічної стабільності, зниженням рівня інфляції та стабілізацією валютного курсу, що є ключовими умовами для підвищення довіри як внутрішніх, так і зовнішніх економічних агентів. Розвиток фінансового сектору сприяє не лише залученню капіталу, але й стимулює розвиток малого та середнього бізнесу, що є двигуном економічної активності та джерелом нових робочих місць.

Соціальний вимір економічного розвитку Чорногорії відіграє важливу роль у формуванні збалансованої моделі зростання, де економічна стабільність тісно пов'язана з підвищенням якості життя населення. У контексті соціально-економічних трансформацій, які супроводжують країну протягом останніх десятиліть, особливу увагу приділено питанням зайнятості, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інклюзивності економічного зростання.

Попри низку викликів, зокрема структурні зміни на ринку праці, сезонність зайнятості, еміграцію молоді та кваліфікованих кадрів, уряд Чорногорії вживає активних заходів щодо зниження рівня безробіття, підвищення кваліфікації робочої сили та адаптації населення до вимог сучасної економіки. Програми підтримки малого та середнього бізнесу, розвиток цифрової економіки та активізація сектору туризму, будівництва й енергетики сприяли покращенню

ситуації на ринку праці. У 2024 році рівень безробіття знизився до 11,5 %, що є одним із найнижчих показників за останнє десятиліття та свідчить про ефективність реалізованих державних політик, спрямованих на створення нових робочих місць, особливо для молоді, жінок і представників сільських регіонів.

Особливу увагу приділено реформуванню системи освіти та професійної підготовки. Стратегія «Освіта для сталого розвитку» передбачає модернізацію навчальних програм, інтеграцію цифрових технологій в навчальний процес, підтримку професійно-технічної освіти, а також співпрацю з роботодавцями для підвищення практичної спрямованості освітніх послуг. У результаті цих зусиль конкурентоспроможність працівників на внутрішньому та зовнішньому ринку праці поступово зростає. У 2024 році близько 9 % державного бюджету було спрямовано на фінансування сфери освіти, науки, культури та спорту, що підтверджує пріоритетність людського капіталу в довгостроковій стратегії розвитку країни.

Водночас уряд Чорногорії активно працює над підвищенням соціальної захищеності громадян. Одним із найважливіших досягнень у 2024 році стало збільшення мінімальних пенсій з €300 до €450, що суттєво покращило матеріальне становище пенсіонерів, особливо в умовах інфляційного тиску та зростання вартості життя [44]. Також посилено увагу до доступності якісних медичних послуг, покращення інфраструктури охорони здоров'я, підтримки вразливих верств населення, включно з людьми з інвалідністю, багатодітними сім'ями, внутрішньо переміщеними особами та іншими категоріями, які потребують особливого захисту.

Важливо зазначити, що державна політика Чорногорії в соціальному секторі тісно інтегрована з цілями сталого розвитку ООН та орієнтована на забезпечення соціальної згуртованості, зменшення нерівності, подолання бідності та забезпечення гідного життя для всіх громадян. Успішна реалізація таких підходів

створює фундамент для довготривалого соціально-економічного прогресу, політичної стабільності та європейської інтеграції країни.

Розвиток інфраструктури, включаючи транспорт, енергетику та комунікації, сприяє не лише покращенню економічного клімату, але й забезпечує більш ефективне функціонування соціальних систем. Зокрема, модернізація дорожньої інфраструктури та розвиток портів, таких як Порт Бар, є важливими для підтримки економічної активності та інтеграції країни в регіональні та міжнародні транспортні мережі.

Загалом, соціально-економічна модель Чорногорії орієнтована на поступове наближення до стандартів ЄС, зосереджуючись на розвитку конкурентних галузей, залученні іноземних інвестицій та інтеграції у регіональні та глобальні економічні процеси. Це сприяє створенню умов для сталого економічного зростання та підвищення якості життя населення [18, с. 42].

Питання зовнішньої торгівлі та економічної інтеграції займають центральне місце в економічній політиці Чорногорії. Країна активно інтегрується в європейський економічний простір, що дозволяє їй скористатися перевагами вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Експорт орієнтований переважно на країни Європейського Союзу, а також на ринки Північної Америки та Близького Сходу, що свідчить про високий рівень глобальної інтеграції економіки Чорногорії. У контексті зовнішньоторгівельної діяльності важливо відзначити зростання інтересу з боку іноземних інвесторів, які бачать у Чорногорії перспективну платформу для реалізації інвестиційних проєктів у галузях енергетики, інфраструктури та високих технологій. Зменшення торгівельного дефіциту, активізація експорту продукції та розвиток суміжних секторів економіки сприяють зміцненню фінансової стабільності країни та створенню умов для подальшого економічного зростання.

На тлі економічної трансформації особливу увагу приділяють тенденціям розвитку інвестиційної активності, що є одним із головних факторів стимулювання

економічного зростання. Державні та приватні інвестиції спрямовуються на модернізацію виробничих потужностей, розвиток туристичної інфраструктури, будівництво сучасних логістичних центрів та впровадження інноваційних технологій у сфері цифровізації державного управління. Розвиток інвестиційного клімату знаходить відображення у покращенні законодавчої бази, спрощенні процедур отримання дозволів та стимулюванні партнерства між державним та приватним секторами. Ці зусилля дозволяють залучати не лише прямих іноземних інвестицій, але й розвивати внутрішній ринок капіталу, що створює передумови для довгострокового економічного зростання. При цьому особлива увага приділяється забезпеченню прозорості фінансових процесів, боротьбі з корупцією та підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, що є невід'ємною складовою сучасного державного управління [20, с. 113].

Водночас соціально-економічний розвиток Чорногорії супроводжується значною динамікою у сфері демографічних процесів, що впливають на ринок праці та соціальну політику. З одного боку, зниження народжуваності та еміграційні процеси створюють певні виклики для формування стабільного робочого потенціалу, з іншого – зростання рівня освіти та підвищення кваліфікації молодого покоління відкривають нові можливості для інноваційного розвитку. Демографічна структура населення зазнає поступових змін, що вимагає від держави адаптації політики у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення. У цьому контексті держава впроваджує програми підтримки молодіжного підприємництва, сприяння залученню іноземних спеціалістів та створення умов для розвитку науки та технологій, що позитивно позначається на загальному економічному кліматі. Соціальні інвестиції в освіту, науково-дослідну діяльність та розвиток інноваційних технологій створюють фундамент для довгострокового підвищення конкурентоспроможності країни на світовій арені [45].

Інтеграція Чорногорії до європейських структур та зусилля щодо адаптації до світових економічних стандартів стали каталізатором для подальшої трансформації як економічної, так і соціальної сфер. Стабілізація макроекономічних показників, зниження рівня інфляції та підтримка конкурентоспроможності на внутрішньому ринку сприяють створенню сприятливого середовища для розвитку бізнесу та залучення інвестицій. Водночас реалізація реформ у сфері управління, судової системи та боротьби з корупцією зміцнює правову систему країни, що є важливою передумовою для формування довіри серед як місцевих, так і іноземних партнерів. Сучасна економічна політика Чорногорії орієнтована на забезпечення стабільного зростання шляхом впровадження нових технологій, розширення ринків збуту та розвитку інноваційної інфраструктури, що дозволяє країні адаптуватися до глобальних економічних викликів та зберігати конкурентну позицію [28].

Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку країни відзначаються комплексністю та багатовимірністю, що відображає як внутрішні перетворення, так і зовнішні виклики глобального характеру. Прагнення до економічної стабільності, зростання продуктивності праці та підвищення якості життя громадян стимулює владу Чорногорії до впровадження стратегічних реформ, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку. Державні програми розвитку орієнтовані на підтримку інновацій, розширення інвестиційного потенціалу, а також створення умов для зростання експортного потенціалу, що дозволяє країні використовувати свої конкурентні переваги. Водночас увага приділяється розв'язання соціальних проблем, таких як нерівність доходів, забезпечення доступу до якісної освіти та охорони здоров'я, що сприяє формуванню збалансованої моделі соціального розвитку. Ці процеси знаходять своє відображення як у статистичних даних, так і у зміні структури витрат бюджету, де дедалі більшу роль відіграють соціальні програми та заходи підтримки вразливих верств населення [32, с. 179].

Отже, аналіз сучасного соціально-економічного стану Чорногорії свідчить про те, що країна перебуває на етапі активної трансформації, яка поєднує зусилля щодо модернізації економіки, оптимізації державного управління та забезпечення соціального добробуту. Всі ці процеси мають комплексний характер і охоплюють різні аспекти життя держави – від макроекономічної стабільності до підвищення рівня добробуту громадян, від розвитку інноваційних технологій до інтеграції у глобальні економічні процеси. Чорногорія прагне зміцнити свої позиції як інвестиційної та туристичної принади, розширюючи співпрацю з країнами Європейського Союзу та іншими партнерами, що сприяє не лише економічному зростанню, але й формуванню стабільного соціального середовища. Підвищення якості життя населення, зниження безробіття та розвиток інфраструктури стають важливими складовими стратегії держави, що дозволяє не тільки протистояти сучасним викликам, але й створювати передумови для сталого розвитку в умовах глобальних економічних змін.

1.3. Вплив внутрішньополітичних факторів на стабільність держави

Внутрішньополітичні фактори мають визначальний вплив на стабільність держави Чорногорії, що відображається у взаємодії політичних інститутів, політичних сил, громадянського суспільства та традиційних структур влади. Протягом останніх десятиліть країна переживає складний період трансформації, під час якого внутрішньополітичні процеси виступають як джерело як стабільності, так і викликів, що потребують адаптації до сучасних вимог. Відносини між політичними партіями, еволюція законодавчої бази, внутрішньодержавна боротьба за владу та процес формування національної ідентичності – усі ці складові визначають здатність держави ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики. Саме тому аналіз внутрішньополітичних чинників є надзвичайно важливим для розуміння загальної картини політичної стабільності Чорногорії, адже від внутрішньої політичної кон'юнктури залежить

не тільки функціонування державних інститутів, але й формування довіри населення до влади, що безпосередньо впливає на рівень суспільного порядку та економічного розвитку [34].

Історичний контекст формування сучасного політичного ландшафту Чорногорії свідчить про те, що політичні традиції та культурні особливості мають глибоке коріння, які впливають на сучасні процеси влади та управління. Від давніх часів, коли територія Чорногорії характеризувалася фрагментарністю політичних одиниць та домінуванням місцевих ватажків, до сучасної держави, у якій панує політична конкуренція між декількома значущими політичними силами, суспільство формувалося на основі традицій патріархального устрою, звичаєвого права та автономних місцевих ініціатив. Ці історичні передумови залишають слід у сучасній політичній культурі, впливають на ставлення громадян до державних інститутів та формують особливий тип політичного мислення, що поєднує елементи традицій та сучасних демократичних принципів. На тлі таких історичних процесів внутрішньополітична стабільність Чорногорії набуває якості багатовимірного явища, яке вимагає комплексного підходу до розуміння взаємозв'язку між історичною спадщиною та сучасними політичними процесами.

На сучасному етапі внутрішньополітична стабільність Чорногорії залежить від здатності держави вирішувати низку фундаментальних завдань, пов'язаних із консолідацією політичного простору, проведенням реформ та забезпеченням ефективного функціонування інституцій влади. Значну роль у цьому процесі відіграє політична система, яка характеризується багатопартійністю, конкуренцією між політичними силами та періодичною політичною поляризацією. В умовах демократичних перетворень політичні суб'єкти мають можливість відкрито висловлювати свої позиції, вести боротьбу за владу, що, з одного боку, сприяє появі нових ідей та інноваційних рішень, а з іншого – може призводити до гострих політичних конфліктів і розколу суспільства. Попри це, стабільність держави значною мірою залежить від здатності політичних еліт знаходити компроміси

рішення та забезпечувати баланс між різними групами інтересів. Лідери політичних партій та керівники державних установ повинні вміти адаптуватися до змін у політичній кон'юнктурі, враховувати соціальні потреби населення та підтримувати високий рівень інституційної довіри, що є основою для збереження державного ладу.

У сучасному політичному ландшафті Чорногорії домінують кілька політичних партій та рухів, які мають суттєві ідеологічні відмінності, особливо в питаннях зовнішньої політики, курсу на європейську інтеграцію, а також внутрішніх реформ і соціально-економічного розвитку. Політична ситуація в країні зазнала значних змін після президентських виборів 2023 року, на яких переміг Яков Мілатович – співзасновник руху «Європа зараз!» (PES). Цей політичний рух, очолюваний прем'єр-міністром Мілоюко Спаїчем, позиціонує себе як реформаторський і проєвропейський, орієнтований на проведення глибоких економічних реформ, боротьбу з корупцією, підвищення прозорості урядування та прискорення інтеграції Чорногорії до Європейського Союзу та інших євроатлантичних структур.

Рух «Європа зараз!» здобув популярність завдяки своїй програмі, що передбачає впровадження ринкових реформ, стимулювання інвестицій, поліпшення бізнес-клімату та модернізацію державних інституцій. Його прихильники наголошують на важливості забезпечення соціальної справедливості та створення умов для стійкого економічного зростання, з одночасним збереженням європейських цінностей і стандартів. Після перемоги на виборах цей рух здобув значну підтримку в парламенті та уряді, що відкриває нові перспективи для політичної стабільності та реформ.

Іншою потужною і впливовою політичною силою є Демократична партія соціалістів (DPS), яка тривалий час була головним політичним гравцем Чорногорії. Партія очолювала країну під керівництвом Міло Джукановича протягом більше двох десятиліть, закріпивши себе як ключовий фактор у формуванні державної

політики, зовнішньої орієнтації та внутрішніх реформ. DPS підтримує курс на європейську інтеграцію та членство в НАТО, однак її позиції значно послабилися після виборів 2023 року, коли вона втратила президентське крісло та частину представництва в парламенті. Цьому сприяли як поразка на виборах, так і численні звинувачення партії в корупції, авторитарних методах управління, а також критиці щодо недостатньої прозорості і відкритості в діяльності державних інститутів. Попри втрати, DPS все ще залишається вагомим гравцем і активно намагається оновити свій імідж, адаптуватися до нових політичних реалій і повернути довіру виборців.

Ще одним важливим політичним об'єднанням є коаліція «За майбутнє Чорногорії» (ZBCG), яку очолює Мілан Кнежевич. Така коаліція об'єднує консервативні, традиційні та переважно проросійські сили, які виступають за збереження тісних історичних, культурних та політичних зв'язків із Сербією і Російською Федерацією. ZBCG різко критикує проєвропейський курс держави, вважаючи, що занадто швидка євроінтеграція може підірвати національні інтереси та традиційні цінності. Учасники цієї коаліції часто виступають за перегляд деяких зовнішньополітичних орієнтирів і зближення з країнами, які мають альтернативний до ЄС і НАТО геополітичний вплив. Їхня участь у коаліційному уряді викликає занепокоєння у західних партнерах Чорногорії, оскільки існує ризик, що така політична присутність може вплинути на послідовність і стабільність курсу на євроатлантичну інтеграцію.

У той же час політичний спектр Чорногорії є значно ширшим і охоплює низку інших партій та політичних рухів, що представляють різноманітні ідеологічні напрями та політичні платформи. Серед них є як ліберальні, так і центристські партії, що орієнтуються на модернізацію країни, розвиток ринкової економіки, демократичні реформи та активну євроінтеграцію. Водночас існують і націоналістичні сили, які приділяють особливу увагу питанням національної ідентичності, збереженню традиційних цінностей та іноді більш критично

ставляться до західних інтеграційних процесів. Окреме місце в політичному ландшафті посідають екологічні партії та рухи, що піднімають питання збереження навколишнього середовища, сталого розвитку, а також протидії негативним наслідкам швидкої урбанізації та туризму. Проте цей плюралізм супроводжується певними викликами, зокрема політичною поляризацією суспільства, яка часто призводить до напруженості між різними групами, а також до необхідності посилення демократичних інститутів для забезпечення стабільності, прозорості та ефективності державного управління [42].

Серед значущих гравців політичного поля є Демократична Чорногорія (DCG) – партія з проєвропейською орієнтацією, яка активно підтримує інтеграцію країни до Європейського Союзу, впровадження реформ у сфері правосуддя, боротьбу з корупцією та розвиток демократичних свобод. DCG є однією з провідних сил у правлячій коаліції і виступає за посилення європейського курсу Чорногорії. Водночас у цій коаліції діє і Соціалістична народна партія (SNP), яка має більш складні позиції у зовнішній політиці – з певними проросійськими симпатіями та прагненням зберегти традиційні зв'язки з країнами Східної Європи.

Крім того, у правлячій коаліції представлені партії, які представляють інтереси національних меншин, зокрема албанської громади. Серед них – Альбанська альтернатива (AA), яка відстоює права албанської меншини, підтримує її культурну автономію та розвиток національної ідентичності, але водночас цілком підтримує європейський курс країни, прагнучи інтеграції Чорногорії в євроатлантичні структури. Включення таких партій у коаліцію є важливим фактором соціальної згуртованості та стабільності, оскільки сприяє представленню інтересів різних етнічних груп у процесах прийняття рішень, що зміцнює міжетнічний діалог і толерантність у країні.

Політична сцена Чорногорії характеризується складною взаємодією між проєвропейськими та проросійськими силами. Попри високий рівень підтримки євроінтеграції серед населення, внутрішні політичні суперечності та вплив

зовнішніх акторів, зокрема Росії та Сербії, ускладнюють процес реформ та наближення до ЄС. Стабільність та подальший розвиток країни значною мірою залежатимуть від здатності політичних еліт досягати компромісів та забезпечувати ефективне управління в умовах політичного плюралізму.

Серед важливих чинників, що впливають на внутрішньополітичну стабільність, можна відзначити питання легітимності та ефективності політичних інститутів. Система виборів, діяльність парламенту, судова влада та виконавча система – усі ці елементи мають критичне значення для формування державного устрою, здатного адекватно реагувати на внутрішні потреби суспільства. В умовах, коли інституції зазнають впливу політичних еліт та зіштовхуються з викликами корупційних схем і бюрократичних перепон, формування стабільного політичного простору стає надзвичайно складним завданням. Ефективне врегулювання відносин між гілками влади, забезпечення незалежності судової системи та прозорість політичних процесів є ключовими факторами, що сприяють зміцненню довіри громадян до державних структур. Зокрема, питання відповідальності державних службовців та контролю за використанням бюджетних коштів набувають особливого значення у контексті боротьби з корупцією, що є одним із головних чинників, здатних підривати політичну стабільність. Відтак, внутрішньополітична стабільність безпосередньо залежить від здатності держави забезпечувати чесність, прозорість та підзвітність своїх інституцій, що дозволяє мінімізувати ризики політичних криз та соціальних конфліктів [44].

Особливу увагу слід приділити взаємодії між політичними суб'єктами та суспільством, адже саме цей зв'язок є фундаментальним для забезпечення стабільності державного ладу. Громадянське суспільство, що складається з неурядових організацій, засобів масової інформації, активних соціальних груп і простих громадян, виступає своєрідним індикатором політичної зрілості та здатності держави до самоорганізації. Успішна інтеграція вимог сучасності в традиційні структури управління сприяє не тільки демократизації політичного

простору, а й формує платформу для відкритого діалогу між владою та населенням. При цьому надзвичайно важливою залишається роль засобів масової інформації, які виконують функції інформування, моніторингу та контролю за діяльністю державних органів. Попри існуючі проблеми, пов'язані з цензурою чи впливом певних політичних груп на інформаційний простір, незалежні медіа мають потенціал стати каталізатором позитивних змін, стимулюючи розвиток відкритої політичної дискусії, що сприяє вирішенню конфліктів і зміцненню довіри до державних інституцій [4, с. 384].

Політична культура населення також відіграє не менш важливу роль у формуванні стабільності держави. Спосіб мислення громадян, їхні політичні уподобання, рівень громадянської активності та готовність брати участь у прийнятті рішень є показниками зрілості політичного суспільства. У випадку Чорногорії, де історична спадщина переплітається з сучасними викликами, формування політичної культури відбувається під впливом як традиційних цінностей, так і сучасних демократичних ідей. У цьому контексті важливо забезпечити високу якість освіти, спрямованої на розвиток критичного мислення, а також підтримувати ініціативи, які сприяють активній участі громадян у політичному процесі. Лише тоді внутрішньополітичні процеси зможуть стати основою для формування стабільного, згуртованого суспільства, яке здатне не лише долати поточні виклики, але й ефективно управляти власним майбутнім.

Не можна не зазначити й вплив політичної конкуренції на внутрішню стабільність держави. Рівень конкуренції між політичними партіями, механізми формування коаліцій та здатність до компромісів визначають, наскільки ефективно держава зможе реагувати на зміни в суспільстві. У разі, коли політичні сили надто розділені або, навпаки, існує надмірна концентрація влади в руках окремих груп, це може призводити до політичних криз, соціальної напруженості та навіть до дестабілізації державного ладу. З іншого боку, здоровий рівень політичної конкуренції, що базується на чесних виборах, відкритості інформації та повазі до

демократичних принципів, сприяє розвитку інституцій та формуванню політичного клімату, який забезпечує стабільність і передбачуваність державного управління. Таким чином, внутрішньополітичні чинники, пов'язані з якістю політичної конкуренції, визначають не тільки ефективність прийняття рішень, але й загальну стійкість державних процесів [26].

Важливим аспектом, який слід враховувати при аналізі впливу внутрішньополітичних факторів на стабільність Чорногорії, є проблема політичної поляризації. Гострі протиріччя між різними політичними таборами можуть стати причиною зростання соціальної напруженості, що, у свою чергу, позначається на здатності держави до стабільного функціонування. Політична поляризація часто проявляється у вигляді суперечок навколо ключових питань державного управління, розбіжностей у пріоритетах реформ та розподілі влади, що може призводити до розколу суспільства. У разі відсутності ефективних механізмів врегулювання політичних конфліктів та компромісів, така ситуація має потенціал для загострення внутрішньодержавних криз, що впливають на економічну ситуацію та соціальну стабільність країни. Тому зниження рівня політичної поляризації через пошук спільних рішень, діалог між різними політичними силами та інклюзивний підхід до прийняття рішень є необхідними умовами для підтримання внутрішньої стабільності [15].

Водночас не менш суттєвим є вплив соціальних процесів на внутрішньополітичну стабільність Чорногорії. Сучасне суспільство характеризується високою динамікою соціальних змін, коли економічні перетворення, міграційні процеси та зміни в демографічній структурі впливають на політичну арену. Соціальні завдання, такі як забезпечення рівня життя, доступ до якісної освіти та охорони здоров'я, а також питання зайнятості, є невід'ємною частиною політичного порядку, що визначає задоволеність населення чинною владою. В умовах економічної трансформації та глобалізаційних процесів політична влада змушена враховувати потреби різних верств населення, що

проявляється у формуванні соціальних програм і стратегій розвитку. Відсутність адекватного реагування на соціальні виклики може призвести до загострення внутрішніх конфліктів, зниження рівня довіри до політичних еліт і, як наслідок, до дестабілізації державного устрою. Тому інтеграція соціальної політики в загальну стратегію державного управління є обов'язковою умовою для забезпечення внутрішньої гармонії та стабільності.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що вплив внутрішньополітичних факторів на стабільність держави Чорногорії є багатовимірним та комплексним явищем, яке охоплює як історичні аспекти формування політичної культури, так і сучасні виклики демократичного управління. Рівень ефективності інституцій, здатність політичних еліт знаходити компромісні рішення, якість політичної конкуренції, рівень громадянської активності та можливості для діалогу між владою і суспільством – усе це визначає здатність країни до адаптації в умовах внутрішніх і зовнішніх змін. Зважаючи на ці фактори, внутрішньополітична стабільність виступає ключовою передумовою для економічного розвитку, соціального добробуту та збереження національної ідентичності Чорногорії.

РОЗДІЛ 2.

ЗОВНІШНЬО-ПОЛІТИЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЧОРНОГОРІЇ У 2006–2024 РР.

2.1. Євроінтеграційний курс та відносини з Європейським Союзом

Євроінтеграційний курс Чорногорії є надзвичайно багатогранним процесом, який охоплює політичні, економічні, соціальні та правові трансформації, спрямовані на адаптацію країни до високих стандартів Європейського Союзу. Цей курс розпочинався з перших кроків до європейської інтеграції ще у 2000-х роках, коли Чорногорія активно шукала можливості для співпраці з європейськими структурами задля посилення власної незалежності, модернізації державних інститутів і економічного зростання. Від самого початку державні органи Чорногорії розуміли, що шлях до інтеграції з ЄС вимагатиме глибоких реформ у всіх сферах суспільного життя, що ставило перед країною амбітні завдання з удосконалення законодавчої бази, підвищення ефективності судової системи, боротьби з корупцією та впровадження прозорих механізмів управління державними ресурсами [5, с. 82].

Протягом останнього десятиліття Чорногорія демонструвала поступовий, проте стабільний рух у напрямку інтеграції з Європейським Союзом. Важливим кроком у цьому процесі стало підписання угод про стабілізацію та асоціацію, які відкрили двері для більш тісного співробітництва з країнами ЄС. На фоні цього документу країна зосередилася на модернізації своєї економіки, впровадженні європейських стандартів управління та удосконаленні адміністративно-правової системи. Ці реформи не лише сприяли підвищенню конкурентоспроможності внутрішнього ринку, але й створили передумови для залучення іноземних інвестицій, що є критично важливим для економічного розвитку Чорногорії. Водночас прагнення до євроінтеграції стало потужним каталізатором для впровадження змін у сфері управління державою, стимулюючи реформування

адміністративного апарату та розвиток інституцій громадянського суспільства [10, с. 187].

Підготовка до європейської інтеграції вимагала від Чорногорії ретельного аналізу власних внутрішніх процесів та відповідності критеріям, які встановлює Європейський Союз. Основними завданнями було приведення законодавства країни у відповідність до європейських стандартів, удосконалення механізмів захисту прав людини та забезпечення ефективної роботи судової системи. Одночасно держава стикалася із серйозними викликами, такими як високий рівень корупції, недостатній рівень прозорості у прийнятті рішень та нерівномірний розвиток регіонів, що вимагало значних зусиль з боку уряду. Реалізація цих завдань стала пріоритетною для політичних лідерів, оскільки лише через фундаментальні реформи у всіх сферах життя країни можна було забезпечити стабільність державного управління та створити позитивний імідж Чорногорії на міжнародній арені.

Стабільність зовнішніх відносин з Європейським Союзом базується на принципах взаємної вигоди, що знаходять своє відображення у широкому спектрі співпраці між Чорногорією та інституціями ЄС. Відносини охоплюють не лише політичний діалог, але й економічну інтеграцію, співпрацю в галузі безпеки, культури, освіти та науки. Європейський Союз надає Чорногорії технічну та фінансову допомогу, спрямовану на впровадження необхідних реформ та модернізацію державного апарату. Цей формат співпраці дозволяє країні отримувати неоціненний досвід та експертну підтримку, що є особливо важливим у період трансформаційних процесів. Розвиток двосторонніх відносин сприяє зменшенню політичної напруженості та сприяє формуванню стабільного середовища, необхідного для здійснення стратегічних реформ [12, с. 182].

Загалом процес євроінтеграції Чорногорії тісно переплітається з глибокою модернізацією всієї економічної системи країни та підвищенням її конкурентоспроможності на світовому ринку. Реформування економіки стає

ключовим інструментом, що допомагає Чорногорії наближатися до критеріїв членства в Європейському Союзі.

Однією з головних складових цього процесу є створення сприятливого інвестиційного клімату, який передбачає забезпечення правової стабільності, захист прав власності, боротьбу з корупцією та бюрократією, а також полегшення умов для ведення бізнесу. Держава реалізує комплекс заходів, спрямованих на залучення іноземних та внутрішніх інвестицій, що стимулюють розвиток високотехнологічних секторів, модернізацію виробництва та інновації.

Важливим елементом є також покращення інфраструктури (транспортної, енергетичної, комунікаційної), що сприяє інтеграції країни в європейські та глобальні ланцюги постачання. Розвиток якісної інфраструктури дозволяє не лише залучати бізнес, а й підвищувати рівень життя населення, забезпечуючи кращий доступ до послуг, ринків праці і освіти.

Не менш важливим є підтримка малого і середнього бізнесу (МСБ), оскільки саме цей сектор є драйвером економічної активності, інновацій і створення робочих місць. Державна політика у цьому напрямі передбачає доступ до фінансування, спрощення адміністративних процедур, розвиток підприємницької освіти та підтримку стартапів, що дозволяє МСБ більш ефективно конкурувати на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Одним із центральних принципів європейського курсу Чорногорії є забезпечення прозорості, підзвітності та ефективного управління ресурсами. Впровадження сучасних систем державного управління, боротьба з корупцією, реформи у сфері публічних фінансів і судової влади створюють основу для довіри як з боку міжнародних партнерів, так і з боку громадян. Внаслідок цього країна поступово наближається до стандартів, що діють у країнах-членах ЄС, і закладає міцний фундамент для сталого розвитку [14].

Водночас на цьому шляху Чорногорія стикається з низкою суттєвих викликів. Одним із них є структурна нерівномірність економічного розвитку – значні

відмінності у рівні розвитку різних регіонів країни, що проявляються у нерівному доступі до ресурсів, інфраструктури, освіти і робочих місць. Ця проблема вимагає комплексного підходу, спрямованого на регіональний розвиток і підтримку відсталих територій, щоб уникнути соціальної напруги та забезпечити збалансоване зростання [14].

Ще одним викликом є необхідність адаптації традиційних галузей економіки, таких як сільське господарство, туризм, легка промисловість, до новітніх технологічних тенденцій і вимог глобального ринку. Важливо впроваджувати інновації, підвищувати екологічність виробництва, підтримувати розвиток цифрових технологій і модернізувати управлінські практики.

Попри складнощі, успішне подолання цих труднощів створює міцну основу для економічного зростання, соціальної стабільності та підвищення рівня добробуту населення. У перспективі це сприятиме формуванню суспільства з високим рівнем життя, з більшою зайнятістю, соціальною захищеністю, а також з розвинутим ринком праці і конкурентною економікою [14].

Особливу увагу у процесі євроінтеграції приділяють питанням безпеки та правової державності. Розвиток судової системи, посилення контролю за діяльністю правоохоронних органів, боротьба з корупцією та організованою злочинністю – усі ці аспекти є критичними для досягнення стандартів, прийнятих Європейським Союзом. Безпека держави є основою стабільного соціально-економічного розвитку, тому реформи у цій сфері спрямовані на забезпечення високого рівня захисту прав громадян та гарантування справедливості у суспільстві. Європейський Союз надає Чорногорії як технічну, так і фінансову підтримку, спрямовану на впровадження сучасних стандартів безпеки, що дозволяє країні не лише зміцнити внутрішню стабільність, але й посилити свій авторитет у міжнародному співтоваристві. Таким чином, забезпечення правової державності та високого рівня безпеки виступає важливою передумовою для

подальшої євроінтеграції та розвитку ефективних механізмів управління [19, с. 216].

Євроінтеграційний процес також має важливе культурне та соціальне значення для Чорногорії. Спрямованість країни на інтеграцію з Європейським Союзом супроводжується зростанням інтересу до європейських цінностей, таких як демократія, повага до прав людини, верховенство права та соціальна солідарність. Цей культурний імпульс сприяє розвитку громадянського суспільства, формуванню активної позиції населення у політичному житті та сприяє зменшенню впливу традиційних патерналістичних установ. Участь у програмах обміну, наукових конференціях, культурних заходах та освітніх проєктах, що організовуються Європейським Союзом, дозволяє громадянам Чорногорії не лише ознайомитися з європейською моделлю життя, але й активно впливати на процеси внутрішньої модернізації та демократизації. Таким чином, євроінтеграція виступає не лише як політична чи економічна мета, але і як потужний соціокультурний чинник, що сприяє формуванню сучасного європейської самосвідомості серед населення.

Попри значний прогрес, досягнутий Чорногорією у напрямку інтеграції з Європейським Союзом, процес цей супроводжується численними викликами та перешкодами, що вимагають від держави постійної адаптації та вдосконалення. Серед основних труднощів варто відзначити необхідність подолання структурних диспропорцій в економіці, усунення залишкових елементів корупційних практик у державному управлінні, розв'язання проблем у сфері судової системи та забезпечення високої якості адміністративних послуг. Додатково, питання етнічного та регіонального розмаїття залишаються актуальними, оскільки гармонізація інтересів різних груп населення є невід'ємною умовою для побудови згуртованого суспільства. У цьому контексті роль Європейського Союзу полягає не лише у наданні матеріальної допомоги, а й у виступі каталізатора змін, що сприяє впровадженню найкращих європейських практик управління та розвитку.

Реалізація амбітних реформ вимагає від державних інститутів високого рівня професіоналізму, а також ефективного залучення громадян до процесу прийняття рішень, що дозволяє зменшити ризики соціальної напруженості та забезпечити стабільність суспільного ладу [23].

У підсумку, євроінтеграційний курс Чорногорії є складним, але водночас перспективним напрямком розвитку, який спрямований на створення сучасної, демократичної та економічно конкурентоспроможної держави. Відносини з Європейським Союзом стають основою для формування стабільного правового поля, модернізації економіки, покращення соціальних стандартів та забезпечення високої якості життя громадян. Співпраця з ЄС відкриває перед країною широкі можливості для інтеграції у світову економічну систему, сприяє зростанню інвестиційного клімату та стимулює впровадження інноваційних технологій, що дозволяє Чорногорії впевнено крокувати шляхом модернізації. При цьому взаємодія між державою, бізнесом та громадянським суспільством набуває особливого значення, оскільки саме спільні зусилля усіх зацікавлених сторін забезпечують необхідний імпульс для досягнення стратегічних цілей [21, с. 322].

Станом на кінець 2024 року Чорногорія демонструє значний прогрес у своєму прагненні стати повноправним членом Європейського Союзу. Країна активно просувається в переговорному процесі, який охоплює 33 глави –сфери політики, законодавства, економіки, безпеки та інших аспектів, що визначають європейські стандарти і вимоги для кандидатів на членство [8]. Важливо зазначити, що Чорногорія відкрила всі 33 глави, що свідчить про її системну і всебічну роботу над адаптацією національного законодавства та інституційних практик до норм і стандартів ЄС.

З цих 33 глав 6 вже тимчасово закрито, що означає завершення основних переговорів у цих сферах та схвалення Європейською комісією відповідних реформ і документів. Особливо знаковим кроком у грудні 2024 року стало успішне закриття відразу трьох нових переговорних глав, яких країна не відкривала чи не

могла закрити протягом останніх семи років. Це глави: «Право інтелектуальної власності» (глава 7), що регулює захист авторських прав, патентів, торгових марок та інших форм інтелектуальної власності, які є ключовими для розвитку інноваційної економіки і залучення інвестицій; «Інформаційне суспільство та медіа» (глава 10), що стосується регулювання цифрової економіки, медіа-сектору, свободи слова і доступу до інформації; а також «Підприємництво та промислова політика» (глава 20), яка охоплює стимули для розвитку малого і середнього бізнесу, промислової модернізації, а також заходи з підтримки конкурентоспроможності національної економіки [8].

Водночас, попри значні успіхи, важливими викликами залишаються реформи у сфері верховенства права, боротьби з корупцією, а також зміцнення незалежності судової системи і підвищення інституційної спроможності державних органів. Саме за дотримання цих принципів ЄС оцінює подальший прогрес і прийнятність країни до повноправного членства.

Крім того, значна увага приділяється розвитку громадянського суспільства, забезпеченню свободи медіа, а також впровадженню ефективних механізмів контролю і звітності, що сприяють підвищенню прозорості управління і довіри з боку громадян. Виконання цих вимог вимагає комплексних і тривалих зусиль, а також послідовної політичної волі на всіх рівнях влади.

За умови збереження позитивної динаміки, послідовної реалізації реформ і підтримки з боку європейських інституцій, Чорногорія має реальні шанси завершити переговорний процес та стати членом Європейського Союзу вже до 2028 року. Загалом це відкриє нові можливості для країни у сфері економічного розвитку, безпеки, міжнародної співпраці, а також покращить якість життя її громадян, забезпечуючи стабільність, процвітання і гармонійну інтеграцію в європейське співтовариство [8].

Зважаючи на всі перелічені аспекти, євроінтеграційний курс Чорногорії є складовою частиною загальної стратегії держави щодо модернізації та інтеграції в

європейський простір. Реалізація цього курсу вимагає від країни постійного діалогу з партнерами, невинного вдосконалення внутрішніх процесів та орієнтації на загальноєвропейські цінності. Сучасні виклики, пов'язані з глобальними економічними та політичними змінами, спонукають Чорногорію до глибоких реформ, спрямованих на зміцнення державного апарату, створення сприятливого інвестиційного клімату та забезпечення високої якості життя громадян. При цьому розвиток партнерських відносин із Європейським Союзом залишається ключовим чинником, що дозволяє країні інтегруватися у світову систему цінностей і забезпечувати стабільне майбутнє для своїх громадян.

2.2. Співпраця з міжнародними організаціями (НАТО, ООН, СОТ)

Співпраця Чорногорії з міжнародними організаціями має глибоке історичне коріння і є важливим інструментом забезпечення національної безпеки, економічного розвитку та політичної стабільності. Від самого здобуття незалежності країни, коли Чорногорія оголосила про свою самостійність і почала встановлювати дипломатичні зв'язки з провідними світовими акторами, вона активно працювала над впровадженням реформ, що дозволили їй зайняти почесне місце у міжнародних структурах. Членство в Організації Об'єднаних Націй стало першим кроком на цьому шляху, адже прийняття до ООН мало важливе символічне значення і відкривало доступ до численних світових механізмів співпраці у сфері безпеки, розвитку і гуманітарної допомоги. Водночас участь у СОТ, яка передбачає дотримання встановлених міжнародних правил торгівлі, дала можливість країні інтегрувати свою економіку у глобальну систему, сприяючи стабільності валютного ринку, залученню іноземних інвестицій і посиленню торгівельних зв'язків. Співпраця з НАТО, організацією колективної безпеки, забезпечила Чорногорії можливість не лише підвищити рівень обороноздатності,

але й стати частиною системи взаємної підтримки та оперативного реагування на загрози, що виникають у регіоні та світі [40].

Відносини з НАТО набули особливого значення в контексті безпекових викликів, що стоять перед регіоном Балкан. Чорногорія, прийнявши рішення щодо членства в альянсі, змогла не лише зміцнити свою оборонну спроможність, але й зробити вагомий внесок у забезпечення стабільності у всьому регіоні. Реформи в оборонному секторі, модернізація збройних сил, впровадження систем колективної оборони та участь у миротворчих операціях НАТО дозволили країні адаптуватися до високих стандартів безпеки, прийняти на себе відповідальність за спільні оборонні завдання і сприяти розбудові партнерських відносин з іншими членами альянсу. Цей процес супроводжувався не лише технічними змінами в армії, але й широкою політичною дискусією всередині суспільства, що сприяла формуванню нової політичної культури, орієнтованої на принципи демократії, прозорості та верховенства права. Підтримка з боку західних партнерів, технічна і фінансова допомога, а також обмін досвідом стали важливими чинниками, які стимулювали Чорногорію до проведення структурних реформ і закріплення результатів інтеграції у рамки НАТО [37].

Участь у системі СОТ є іншим ключовим напрямком міжнародного співробітництва Чорногорії, що має як економічне, так і політичне значення. За допомогою СОТ країна зобов'язується дотримуватися норм і правил, які забезпечують прозорість і передбачуваність у міжнародній торгівлі. Це створює стабільні умови для розвитку експорту, сприяє залученню іноземних інвестицій і полегшує доступ до світових ринків. Водночас членство в СОТ змушує уряд Чорногорії здійснювати реформування національного законодавства, удосконалювати митну політику і впроваджувати сучасні механізми врегулювання торговельних спорів. У результаті ці заходи сприяють підвищенню конкурентоспроможності економіки, стимулюють розвиток малого і середнього бізнесу і дозволяють країні впевнено інтегруватися у глобальну торговельну

систему. Механізми вирішення спорів у рамках СОТ дають змогу захищати національні інтереси, забезпечуючи своєчасне та ефективне реагування на будь-які порушення торгівельних зобов'язань з боку інших країн [31].

Окрім політичних і економічних вигод, співпраця Чорногорії з міжнародними організаціями має надзвичайно важливе соціальне та культурне значення, яке сприяє комплексному розвитку країни та її інтеграції у світову спільноту. Членство в Організації Об'єднаних Націй (ООН) відкриває Чорногорії широкі можливості для участі в численних глобальних програмах і ініціативах, що охоплюють ключові сфери гуманітарного розвитку, охорони здоров'я, освіти, прав людини та сталого розвитку [5, с. 87]. Завдяки цьому Чорногорія не лише отримує доступ до міжнародної підтримки, але й активно долучається до формування світових стандартів, що є важливим аспектом її зовнішньої політики та внутрішнього реформування.

Участь у програмах ООН дозволяє Чорногорії реалізовувати проекти, спрямовані на розвиток соціальної інфраструктури, модернізацію систем соціального забезпечення, а також підвищення рівня життя громадян, особливо в уразливих верствах населення. Зокрема, завдяки міжнародній підтримці вдалося поліпшити доступ до якісних медичних послуг, сприяти поширенню освіти, зменшити соціальну нерівність і розвивати програми підтримки молоді та осіб з інвалідністю. Ці кроки є фундаментальними для зміцнення соціальної згуртованості, подолання бідності та підвищення загального добробуту в країні.

Крім того, участь у міжнародних проєктах з охорони навколишнього середовища дає змогу Чорногорії інтегрувати власний екологічний досвід у глобальні зусилля щодо сталого розвитку та боротьби зі змінами клімату. Зокрема, ініціативи з раціонального використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття та впровадження екологічно чистих технологій підтримуються міжнародними фондами і програмами.

Важливим аспектом є й культурна взаємодія, яка відбувається в межах співпраці з міжнародними організаціями. Чорногорія має можливість презентувати власну культурну спадщину, сприяти розвитку міжкультурного діалогу, обмінюватися досвідом з іншими країнами та брати участь у глобальних культурних і освітніх програмах. Також участь у програмах ООН, спрямованих на боротьбу зі злиднями, забезпечення рівного доступу до ресурсів, а також захист прав і свобод людини, підкреслює прихильність Чорногорії до загальновизнаних універсальних цінностей [5, с. 87].

Значний вплив на процес співпраці з міжнародними організаціями має і внутрішня політична кон'юнктура, яка визначає можливості уряду для впровадження реформ і адаптації до нових вимог. Політична воля, спрямована на інтеграцію у світову систему, сприяє активному діалогу з партнерами, що, у свою чергу, забезпечує доступ до ресурсів і експертної допомоги. Підтримка громадськості та широке залучення суспільних сил до процесу реформ є важливими факторами, що сприяють стабільному та поступовому впровадженню змін. У цьому контексті співпраця з міжнародними організаціями виступає як імпульс для модернізації державного управління, удосконалення законодавства і підвищення рівня ефективності роботи державних інститутів. Зокрема, участь у програмах НАТО і СОТ сприяє запровадженню кращих світових практик, що дозволяє країні підвищувати свою конкурентоспроможність і забезпечувати стабільний розвиток у довгостроковій перспективі.

Міжнародне співробітництво Чорногорії охоплює також сферу безпеки, де взаємодія з НАТО виступає ключовим чинником у зміцненні оборонного потенціалу країни. Співпраця в рамках Альянсу сприяє розвитку спільних військових навчань, обміну інформацією і технологіями, що дозволяє оперативно реагувати на загрози та кризи. Участь у миротворчих операціях і гуманітарних місіях забезпечує практичний досвід, необхідний для підтримки стабільності як у Чорногорії, так і в регіоні. Такий досвід не лише зміцнює оборонні можливості

країни, але й сприяє формуванню позитивного іміджу на міжнародній арені, що є важливим фактором для залучення нових інвестицій і підтримки з боку партнерів [37].

У сукупності, співпраця Чорногорії з міжнародними організаціями створює комплексну систему взаємодії, яка дозволяє країні ефективно інтегруватися у світову спільноту, забезпечувати національну безпеку, стимулювати економічний розвиток і впроваджувати соціальні інновації. Партнерські відносини з НАТО, ООН та СОР є основою для реалізації стратегічних національних інтересів, спрямованих на підтримання стабільності, добробуту і розвитку держави. З огляду на сучасні глобальні виклики, участь у цих міжнародних структурах є необхідною умовою для забезпечення стійкості Чорногорії у мінливому світі, адже саме через такі відносини країна має можливість брати участь у розв'язанні глобальних проблем, формувати нові стандарти міжнародної співпраці та сприяти побудові мирного та справедливого світу для майбутніх поколінь [38, с. 89].

Отже, співпраця з міжнародними організаціями є комплексною і багатогранною задачею, що охоплює політичні, економічні, соціальні та безпекові аспекти. Цей процес не є одномоментним, а вимагає постійного діалогу, реформ і адаптації до змін у міжнародному правовому полі. Чорногорія, орієнтуючись на загальновизнані міжнародні стандарти та використовуючи можливості, що надаються членством у таких організаціях, здатна не лише закріпити свою незалежність, але й стати активним учасником глобальної системи співпраці, яка сприяє миру, стабільності та розвитку як у межах регіону, так і в усьому світі.

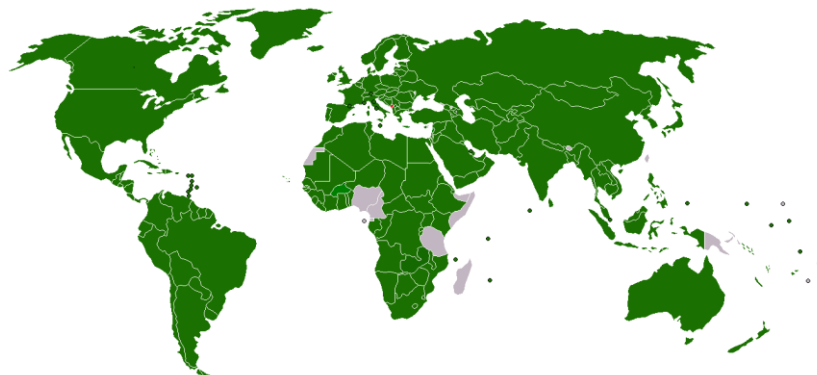
2.3. Двосторонні відносини з сусідніми країнами та ключовими партнерами

Двосторонні відносини Чорногорії із сусідніми країнами та ключовими партнерами мають вирішальне значення для політичної, економічної та безпекової стабільності невеликої балканської держави. З моменту здобуття незалежності у 2006 році Чорногорія активно налагоджує контакти з усіма своїми сусідами, прагнучи не лише утримати традиційні зв'язки, але й встановити нові партнерства, які дозволять країні інтегруватися у європейський і євроатлантичний простір (Рис. 2.1). Попри історичні, етнічні та культурні спільності з деякими сусідніми державами, політична ситуація в регіоні часто вимагає від чорногорської влади балансувати між прагненням до європейської інтеграції та збереженням власної ідентичності. Внаслідок цього зовнішньополітичний курс Чорногорії формується під впливом як внутрішніх чинників, так і глобальних процесів, що спонукають країну до гнучкої дипломатії [31, с. 105].

Рис. 2.1 Країни, які визнали незалежність Чорногорії та встановили з нею дипломатичні відносини

Одним із важливих партнерів для Чорногорії залишається Сербія, з якою історично існують тісні зв'язки, проте процес розпаду Державного Союзу Сербії та Чорногорії заклав основу для нової, більш відокремленої зовнішньополітичної траєкторії. Попри те, що між народами існують спільні культурні риси, сучасна чорногорська влада зосереджується на досягненні стратегічної автономії, що включає

відходження від
домінування
сусідньої
цьому контексті
двосторонні

поступове
впливу
Сербії. У
контакти з

Сербією набули як конструктивного, так і суперечливого характеру, адже з одного боку зберігається співпраця в економічній та культурній сферах, а з іншого –

активно впроваджуються реформи, що спрямовані на зміцнення незалежності Чорногорії.

Іншим важливим сусідом є Албанія, з якою Чорногорія підтримує дружні та конструктивні відносини. Географічне розташування країни сприяє тому, що спільні інтереси у сфері економічного розвитку, туризму, транспорту та енергетики знаходять своє відображення у ряді двосторонніх угод. Чорногорія разом з Албанією бере активну участь у регіональних ініціативах, спрямованих на розбудову інфраструктури, розширення торгівельних зв'язків і підвищення безпеки в Південному заході Балкан. Сприятливий бізнес-клімат, зокрема в туристичній сфері, дозволяє країнам спільно просувати інвестиційні проекти, спрямовані на модернізацію транспортної мережі, розбудову портів і вдосконалення енергетичної інфраструктури, що є важливими чинниками для регіональної інтеграції [27].

Ключовими партнерами Чорногорії у двосторонніх відносинах є також низка країн-членів Європейського Союзу, серед яких особливе місце займають Греція, Хорватія, Словенія та Італія. Взаємовідносини з цими державами мають стратегічне значення для Чорногорії, оскільки сприяють поглибленню політичного діалогу, економічної співпраці та культурного обміну, що є важливими чинниками на шляху інтеграції країни до європейської спільноти.

Відносини з Грецією традиційно вирізняються високим рівнем взаємодії у сферах економіки, культури та освіти. Грецькі інвестиції відіграють значну роль у розвитку інфраструктури Чорногорії, зокрема у модернізації транспортних мереж, енергетичних систем та туристичних об'єктів. Завдяки цим інвестиціям створюються нові робочі місця, покращується бізнес-клімат, а також активізується розвиток малого та середнього підприємництва. Крім того, культурні обміни, спільні мистецькі проекти та освітні програми сприяють зміцненню міжлюдських зв'язків і формуванню позитивного іміджу Чорногорії в Греції, а також навпаки.

Співпраця з Хорватією, країною-членом ЄС і одним із найближчих сусідів Чорногорії, має особливе значення у контексті регіональної стабільності та економічного розвитку. Хорватія виступає не лише як приклад успішної європейської інтеграції, але й як активний партнер у проектах, спрямованих на підвищення транспортної та енергетичної інфраструктури, розвиток туризму та охорону навколишнього середовища. Проте у двосторонніх відносинах іноді виникають певні складнощі, пов'язані з історичними суперечками та спірними питаннями територіального характеру, зокрема щодо визначення морських кордонів у Адріатиці [23].

Словенія, як одна з найуспішніших країн Центральної Європи у сфері європейської інтеграції, є важливим партнером для Чорногорії у реалізації реформ, спрямованих на зближення з нормами ЄС. Співпраця охоплює обмін досвідом у сфері державного управління, судової реформи, а також підтримку розвитку освіти і науки. Словенські експерти беруть участь у численних програмах технічної допомоги, сприяючи підвищенню інституційної спроможності Чорногорії. Економічні зв'язки зосереджені на торгівлі, інвестиціях у промисловість та аграрний сектор, а також на спільних культурних і наукових проєктах, які сприяють зміцненню взаєморозуміння та співпраці [23].

Відносини з Італією мають глибоке історичне коріння і є надзвичайно важливими для Чорногорії з огляду на географічну близькість, а також спільні інтереси у сферах торгівлі, транспорту, туризму та енергетики. Італійські компанії активно інвестують у будівництво та модернізацію портової інфраструктури, транспортних коридорів і туристичних комплексів, що сприяє підвищенню міжнародної конкурентоспроможності Чорногорії. Крім того, культурні обміни та співпраця у сфері освіти сприяють розвитку міжкультурного діалогу, залученню іноземних студентів та обміну науковими знаннями. Обидві країни підтримують тісні контакти на рівні місцевих громад, що сприяє розвитку партнерства на всіх рівнях суспільства [23].

Ключовими стратегічними партнерами Чорногорії є також держави, що є членами НАТО. Чорногорія, як найновіший член Альянсу, активно підтримує тісні оборонні зв'язки з такими країнами, як США, Велика Британія, Норвегія та Канада. У рамках спільних військових навчань, обміну інформацією та технічною підтримкою Чорногорія здобула можливість модернізувати свої збройні сили, що стало важливим елементом її зовнішньополітичного курсу. З одного боку, ці відносини сприяють покращенню оборонного потенціалу країни, а з іншого – відкривають можливості для економічної співпраці у сфері оборонної промисловості, що є важливим чинником для забезпечення безпеки на регіональному та глобальному рівнях [37].

Додатково до співпраці з країнами ЄС і НАТО, Чорногорія розвиває двосторонні контакти з ключовими глобальними партнерами, серед яких – росія, Китай та Туреччина. Відносини з росією мають складний і суперечливий характер, враховуючи історичні, культурні та політичні зв'язки, а також сучасні геополітичні протиріччя. Попри спільну історію та певний культурний зв'язок, Чорногорія свідомо обирає шлях євроатлантичної інтеграції, що відрізняється від курсу росії. Цей вибір впливає як на внутрішню політичну ситуацію, так і на зовнішні відносини, і стає предметом обговорення як на високому політичному рівні, так і в суспільстві. Аналогічно, партнерство з Китаєм характеризується прагненням до економічного співробітництва, зокрема у сфері інфраструктурних проєктів і інвестицій, що сприяє зростанню торгівельних зв'язків і технологічному розвитку, проте залишається збалансованим у контексті стратегічних інтересів Чорногорії. Туреччина, як країна з давніми історичними та культурними зв'язками з Чорногорією, також займає важливе місце в зовнішньополітичній стратегії. Співпраця з Туреччиною має не лише економічний, а й безпековий вимір, оскільки обидві країни активно працюють над укріпленням регіональної безпеки та розвитком спільних інвестиційних проєктів.

Двосторонні відносини Чорногорії з ключовими партнерами сприяють створенню сприятливого зовнішньополітичного клімату, що дозволяє країні посилювати свою економічну конкурентоспроможність та регіональну безпеку. Шляхом активної участі в міждержавних та регіональних ініціативах, Чорногорія отримує можливість брати участь у великих спільних проєктах, що охоплюють такі сфери, як енергетика, транспорт, туризм, агропромисловість та інновації. Система взаємної вигоди полягає в тому, що країна здатна інтегрувати свій ринок у спільний європейський простір, водночас отримуючи підтримку у вигляді інвестицій, технічної допомоги та обміну досвідом з боку своїх партнерів [32, с. 179].

На додачу, двосторонні відносини з сусідніми країнами сприяють формуванню позитивного іміджу Чорногорії на міжнародній арені, забезпечують стабільність у регіоні та стимулюють розвиток культурного та гуманітарного співробітництва. Співпраця в галузі освіти, науки та культури дає змогу країнам регіону обмінюватися знаннями, спільно розвивати туризм та зберігати спільну історичну спадщину, що є важливим фактором для посилення регіональної інтеграції. Крім того, взаємодія у таких сферах, як захист довкілля та вирішення кризових ситуацій, дозволяє будувати системи раннього попередження та оперативного реагування, що підвищує загальну безпеку регіону.

Отже, двосторонні відносини Чорногорії із сусідніми країнами та ключовими партнерами становлять важливий стратегічний інструмент, що забезпечує як політичну автономію, так і економічне зростання. Взаємодія з традиційними сусідами, такими як Сербія, Албанія, Хорватія, Греція та Італія, а також з глобальними гравцями, як-от США, Китай, росія та Туреччина, створює комплексний механізм для вирішення внутрішніх та зовнішніх викликів. Цей баланс дозволяє Чорногорії не лише ефективно реагувати на зміни в геополітичному середовищі, а й впевнено просувати власний курс до європейської інтеграції, посилення безпеки та модернізації економіки. Динамічний розвиток

двосторонніх відносин сприяє тому, що країна здатна адаптуватися до швидких змін у світовій політиці, підтримувати стабільність у регіоні та зберігати свою незалежність, що є ключовим чинником для подальшого процвітання Чорногорії на міжнародній арені.

РОЗДІЛ 3.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НА ШЛЯХУ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1. Вимоги ЄС до Чорногорії та виконання необхідних реформ

З моменту здобуття незалежності у 2006 році Чорногорія поставила перед собою амбітну мету: інтегруватися у європейський простір, що передбачає не лише набуття статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, а й системну реалізацію численних структурних, політичних, економічних і соціальних реформ. Цей шлях є надзвичайно складним і вимагає від держави значних зусиль у всіх сферах суспільного життя, адже інтеграція до ЄС – це не просто формальний процес, а глибока трансформація, спрямована на відповідність високим європейським стандартам.

Як країна-кандидат, Чорногорія зобов'язана відповідати вимогам, закладеним у Копенгагенських критеріях, ухвалених Європейською Радою ще у 1993 році. Ці критерії стали базовою платформою, на якій ґрунтується процес європейської інтеграції, визначаючи основні політичні, економічні та правові стандарти, які мають бути дотримані для досягнення повноправного членства в ЄС. Вони охоплюють три ключові напрями: політичні, економічні та здатність взяти на себе зобов'язання, пов'язані з правовою системою Євросоюзу.

Політичні критерії є одними з найважливіших, адже вони забезпечують фундамент для стабільного і демократичного розвитку держави. Вони вимагають від Чорногорії створення і підтримки стабільних інститутів, які гарантують верховенство права, дотримання основних прав людини, захист прав меншин та забезпечення свободи слова і зібрань. У цьому контексті особлива увага приділяється реформам у судовій системі – вона має бути незалежною,

неупередженою і ефективною, здатною забезпечити справедливість та рівність усіх громадян перед законом.

Водночас, однією з найгостріших проблем залишається боротьба з корупцією та організованою злочинністю, які роками підривали довіру до державних інституцій і гальмували розвиток країни. Європейська комісія у своїх регулярних звітах неодноразово наголошує на необхідності активізації заходів, спрямованих на викорінення цих явищ, зокрема шляхом реформування правоохоронних органів, підвищення прозорості державного управління, а також зміцнення антикорупційних інституцій. Лише посилення контролю та відповідальності може створити довготривалу основу для верховенства права та стабільності в країні.

Крім того, Чорногорія повинна забезпечити захист прав меншин, що є невід'ємною складовою європейських стандартів. Важливо, щоб представники різних етнічних і соціальних груп мали рівний доступ до освіти, працевлаштування, медичних послуг та політичної участі, що сприятиме збереженню соціальної згуртованості та запобіганню конфліктам. ЄС звертає увагу на потребу зміцнення механізмів для захисту цих прав і розвитку міжкультурного діалогу у країні.

Важливим аспектом є також забезпечення свободи преси, яка виступає ключовим елементом демократичного суспільства і слугує інструментом контролю за діяльністю влади. Незалежні медіа, які можуть вільно працювати без тиску чи цензури, сприяють формуванню поінформованої громадськості і підвищують рівень політичної культури. Звіти Європейської комісії часто відзначають необхідність подальшого захисту журналістів і боротьби з впливом олігархічних структур на медіа [24].

Економічні критерії вимагають наявності функціонуючої ринкової економіки, здатності витримувати конкурентний тиск та ринкові сили в ЄС. Чорногорія має продовжувати структурні реформи, спрямовані на підвищення продуктивності, зниження рівня безробіття та покращення бізнес-клімату для залучення іноземних

інвестицій. Зокрема, важливою є диверсифікація економіки, оскільки значна залежність від туризму робить країну вразливою до зовнішніх шоків.

Правові критерії (*acquis communautaire*) передбачають здатність прийняти на себе зобов'язання, що випливають з членства, включаючи дотримання цілей політичного, економічного та валютного союзу. Це означає імплементацію та ефективне застосування всього обсягу законодавства ЄС у національне право. Чорногорія вже відкрила всі 33 переговорні глави та закрила три з них, що свідчить про певний прогрес у цій сфері [23].

Однак, попри досягнуті результати, процес реформ у Чорногорії стикається з низкою викликів. Зокрема, необхідно посилити незалежність судової влади, забезпечити прозорість державних інституцій та ефективно боротися з корупцією на всіх рівнях. Також важливою є реформа виборчого законодавства для забезпечення вільних та чесних виборів, що відповідають європейським стандартам.

Європейська комісія у своєму Пакеті розширення 2024 року підкреслила, що темпи приєднання залежать від здатності країни-кандидата здійснювати необхідні реформи та відповідати встановленим критеріям. Президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн зазначила, що процес розширення ЄС прив'язаний не до конкретних дат, а до результатів, яких країни-кандидати досягають у реформах, необхідних для вступу. Вона наголосила, що Чорногорія має всі можливості пройти «останню милю» на шляху до членства, якщо здійснить необхідні кроки та реформи.

Важливим аспектом є також регіональна співпраця та добросусідські відносини. Чорногорія повинна продовжувати активно сприяти стабільності на Західних Балканах, розвивати регіональну співпрацю та вирішувати будь-які двосторонні суперечки мирним шляхом, відповідно до європейських цінностей та принципів.

Фінансова підтримка з боку ЄС, зокрема через Інструмент передвступної допомоги (ІРА), відіграє важливу роль у сприянні реформам у Чорногорії. До 2020 року країна отримала 507 мільйонів євро допомоги на розвиток, що спрямовується на зміцнення інституційної спроможності, економічний розвиток та підтримку демократичних процесів [28].

Окрім внутрішніх реформ, ЄС приділяє значну увагу питанням соціальної політики та захисту прав меншин. Чорногорія повинна забезпечити рівний доступ до правосуддя, освіти та охорони здоров'я для всіх своїх громадян, незалежно від етнічного, релігійного чи мовного походження. Важливим кроком є прийняття законодавства, яке гарантує права меншин і сприяє інтеграції різних соціальних груп у суспільство. Реалізація цих заходів сприяє створенню стабільного та інклюзивного суспільства, що є одним із ключових критеріїв членства в ЄС. Сучасна політична система повинна бути відкритою для діалогу з усіма верствами населення, забезпечувати участь громадян у прийнятті рішень і гарантувати свободу слова та асоціацій, що допомагає зменшити напругу між різними групами та підтримувати соціальну згуртованість [33].

Окрім того, ЄС надає великого значення екологічним реформам. В умовах глобальних змін клімату Чорногорія повинна впроваджувати заходи щодо охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та зменшення впливу на екосистеми. Це включає модернізацію енергетичного сектору, розвиток відновлюваних джерел енергії та впровадження сучасних технологій для зменшення викидів шкідливих речовин. Виконання екологічних стандартів ЄС сприяє не лише покращенню якості життя населення, а й зміцненню економічного потенціалу країни, оскільки екологічно чисте виробництво і сталий розвиток стають все більш конкурентоспроможними на світовому ринку.

Отже, вимоги ЄС до Чорногорії охоплюють широкий спектр політичних, економічних, соціальних і екологічних реформ. Їхнє успішне впровадження є ключовою умовою для досягнення стабільності, підвищення

конкурентоспроможності країни та забезпечення високого рівня життя громадян. Прозорість, ефективність управління, боротьба з корупцією, гарантування прав меншин та дотримання принципів демократії – усі ці аспекти є необхідними для формування сучасної держави, здатної конкурувати у глобальному економічному просторі. Завдяки тісній співпраці з Європейською Комісією та активному діалогу із зацікавленими сторонами Чорногорія має всі шанси досягти поставлених цілей і стати повноправним членом ЄС. Успішне виконання цих реформ дозволить країні не лише інтегруватися у спільний ринок Європейського Союзу, але й зміцнити свою національну ідентичність, забезпечити стійкий розвиток і створити умови для процвітання як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. Цей процес є довгостроковим і вимагає злагодженості зусиль усіх інституцій держави, активного залучення громадськості та чіткої політичної волі. Лише завдяки спільним зусиллям Чорногорія зможе задовольнити вимоги ЄС і закласти міцну основу для майбутнього розвитку, що відповідає високим стандартам європейської спільноти.

3.2. Основні перешкоди та виклики в процесі євроінтеграції

Процес євроінтеграції Чорногорії, попри значний поступ, супроводжується низкою структурних, інституційних та політичних труднощів, які вимагають від країни постійного зосередження ресурсів, політичної волі та стратегічної координації. Однією з головних перешкод є внутрішня політична нестабільність, що проявляється у змінності урядових коаліцій, політичних протиріччях та відсутності достатнього консенсусу щодо національного курсу. Хоча країна продемонструвала значний прогрес у проведенні реформ, внутрішньополітична боротьба між різними силами, а також вплив зовнішніх політичних акторів, створює ситуацію, в якій впровадження нових законодавчих змін та ефективне управління державними інституціями відбувається повільно. Цей фактор

послаблює можливості Чорногорії адаптувати свою політичну систему до стандартів ЄС та затримує процес імплементації необхідних реформ, оскільки відсутність єдиного бачення та стійких інституційних механізмів призводить до фрагментації реформаторського процесу [40, с. 208].

Іншою суттєвою проблемою є економічна слабкість, яка проявляється у високій залежності від певних секторів економіки, зокрема туризму та гідроенергетики, що робить країну вразливою до зовнішніх економічних коливань. Економічні реформи, спрямовані на диверсифікацію економіки, модернізацію виробничих потужностей та покращення бізнес-клімату, вимагають значних інвестицій і технічної модернізації, але економічні ресурси Чорногорії обмежені. Це створює труднощі у впровадженні сучасних технологій, модернізації інфраструктури та створенні умов для стабільного економічного зростання, що є важливими передумовами для відповідності вимогам ЄС. Багато з цих заходів також пов'язані з необхідністю створення сприятливого законодавчого поля, яке гарантуватиме прозорість та підзвітність державного управління, але тут також спостерігається низка адміністративних перепон і бюрократичних затримок.

Серед важливих перешкод також можна виділити проблему боротьби з корупцією та організованою злочинністю, які залишаються одними з найактуальніших викликів для Чорногорії. Попри численні ініціативи та законодавчі реформи, корупційні практики продовжують впливати на всі рівні управління – від місцевої влади до центральних органів. Це негативно позначається на іміджі країни як перспективного партнера для ЄС, оскільки членство у спільноті вимагає дотримання найвищих стандартів прозорості, ефективності та правової визначеності. Крім того, недостатня ефективність антикорупційних заходів створює ризики для іноземних інвестицій, що ще більше ускладнює економічну модернізацію та інтеграцію до європейського ринку [17, с. 108].

Не менш важливим викликом є проблеми у сфері судочинства та правосуддя. Попри те, що Чорногорія зробила певний крок уперед у реформуванні судової системи, відсутність повної незалежності суддів та низький рівень довіри громадськості до судових інституцій залишаються критичними проблемами. Для ЄС важливо, щоб правова держава була не лише формальною, але й реальною, а тому ефективне забезпечення верховенства права та незалежності судової влади є ключовою передумовою для набуття членства. Тому країна стикається із завданням не лише прийняти нове законодавство, але й створити умови для його належного застосування, що вимагає значних зусиль щодо підвищення професійного рівня суддів, модернізації судової інфраструктури та зменшення впливу політичного тиску.

Ще одним значущим викликом є геополітичний контекст регіону, який часто впливає на внутрішньополітичну ситуацію в Чорногорії. Взаємовідносини з сусідніми країнами, такими як Сербія, Албанія, Хорватія, а також з росією та іншими зовнішніми гравцями, накладають додатковий тиск на внутрішню політичну стабільність. Зовнішній вплив може сповільнювати процес реформ, створюючи додаткові перешкоди для імплементації європейських стандартів. У цьому контексті важливо, щоб Чорногорія змогла зберегти незалежність своєї зовнішньої політики та не допустити використання зовнішніх інтересів для відволікання уваги від необхідних внутрішніх реформ.

Ключовим завданням для Чорногорії залишається створення умов, які дозволять усунути внутрішні структурні недоліки, що стримують розвиток правової державності, економічну модернізацію та підвищення рівня суспільної довіри до уряду. Виконання цих завдань є необхідною передумовою для поступового, але стабільного впровадження європейських стандартів у всіх сферах державного управління. З огляду на глобальні виклики сучасності, ефективне розв'язання зазначених проблем сприятиме не лише швидшій інтеграції у європейський простір, але й зміцненню регіональної безпеки, економічного

зростання та культурної ідентичності Чорногорії. Лише так, шляхом комплексної та послідовної роботи над усуненням перешкод, можна буде досягти бажаного результату – повноправного членства у Європейському Союзі та забезпечення стабільного майбутнього для цієї маленької, але перспективної балканської держави [16, с. 28].

Отже, головними викликами євроінтеграції Чорногорії залишаються як внутрішньополітичні, так і економічні, правові та зовнішньополітичні фактори, що потребують комплексного вирішення. Використання міжнародного досвіду, активний діалог із європейськими інституціями, підтримка реформ з боку громадянського суспільства та впровадження ефективних механізмів моніторингу реформ є ключовими елементами на шляху до успішної інтеграції Чорногорії в Європейський Союз. Це завдання вимагає рішучості, злагодженості та тривалого зобов'язання як з боку політичних лідерів, так і всього суспільства, оскільки саме стабільність і єдність внутрішніх процесів створюють основу для впевненого входження у спільноту європейських країн.

3.3. Потенційні переваги та наслідки вступу до ЄС

Потенційний вступ Чорногорії до Європейського Союзу відкриває перед країною низку перспектив, які можуть суттєво змінити її політичний, економічний, соціальний і безпековий ландшафт. У цьому контексті важливо проаналізувати не лише переваги, але й можливі наслідки такого кроку, оскільки інтеграція у ЄС є складним і багатогранним процесом, який вимагає глибоких структурних реформ і тривалого зобов'язання з боку всіх інституцій держави. Вступ до ЄС може сприяти подальшій демократизації Чорногорії, адже країна зобов'язана буде привести своє законодавство, інституції та практики управління у відповідність до високих стандартів, прийнятих у спільноті. Це, з одного боку, стимулює внутрішні

реформи, зменшує корупційні ризики та підвищує ефективність державного управління, а з іншого – сприяє зміцненню довіри як громадян, так і міжнародних партнерів [13].

Важливою перевагою членства є економічна інтеграція, яка дозволить Чорногорії отримати доступ до єдиного ринку ЄС. Це сприятиме зростанню експорту, залученню іноземних інвестицій та розвитку конкурентоспроможних галузей економіки, що може призвести до створення нових робочих місць і підвищення рівня життя населення. Крім того, членство у ЄС може сприяти модернізації інфраструктури країни, зокрема транспортної, енергетичної та комунікаційної, завдяки отриманню фінансової підтримки через різноманітні фонди та програми співпраці. Для малих країн, таких як Чорногорія, економічна стабільність і розвиток є надзвичайно важливими факторами, тому інтеграція в економічну систему ЄС може дати поштовх для довгострокового зростання та підвищення конкурентоспроможності на глобальному ринку.

На політичному рівні членство в ЄС виступає гарантом стабільності та безпеки, оскільки країни-учасниці зобов'язуються дотримуватися принципів демократії, верховенства права та захисту прав людини. Для Чорногорії це означає, що країна зможе отримати не лише підтримку у сфері безпеки, але й доступ до різноманітних механізмів моніторингу та контролю за дотриманням правових стандартів. Такий курс сприятиме зміцненню інституцій, що, у свою чергу, створює позитивний імідж на міжнародній арені. Проте необхідно врахувати, що інтеграційний процес вимагає жорсткого дотримання реформи, і недоліки у правовій системі або проблеми з верховенством права можуть стати серйозним викликом для успішного вступу до ЄС.

Соціальний аспект є ще одним важливим напрямком, в якому членство може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, інтеграція у ЄС відкриває нові можливості для співпраці в галузі освіти, науки, культури й охорони здоров'я, що дозволить Чорногорії покращити якість життя громадян, розширити

культурний обмін і сприяти розвитку інновацій. Доступ до європейських програм співфінансування може стати стимулом для модернізації системи освіти та науки, підтримуючи розвиток високотехнологічних секторів економіки. З іншого боку, такі зміни можуть викликати певний культурний шок та опір серед частини населення, яка відчуває загрозу традиційним цінностям і самобутності, що може спричинити внутрішні соціальні конфлікти. Тому надзвичайно важливо забезпечити ефективну комунікаційну стратегію, спрямовану на залучення громадськості до процесу інтеграції та роз'яснення переваг, що вони принесуть [36].

Крім того, членство в ЄС матиме значний вплив на економічну політику Чорногорії. Гармонізація законодавства з правовими нормами ЄС вимагає реформ у багатьох галузях – від фінансового регулювання до енергетичної політики. Це створює умови для посилення конкуренції, поліпшення прозорості та залучення інвестицій, але також може призвести до певних труднощів для місцевого бізнесу, який змушений адаптуватися до нових стандартів і умов конкуренції. Особливо це стосується секторів, які історично опиралися модернізації або користувалися певними пільгами, що були характерні для внутрішнього ринку, але не відповідають вимогам європейської інтегрованої економіки. Перехід на новий рівень економічного устрою може вимагати значних витрат на модернізацію технологій, підвищення кваліфікації робочої сили та реорганізацію виробничих процесів, що, у свою чергу, може викликати тимчасові економічні труднощі.

Також вступ до ЄС вплине на зовнішньоекономічні відносини Чорногорії. З одного боку, країна отримає пряму вигоду від доступу до спільного ринку, що дозволить збільшити обсяги експорту та залучити нові іноземні інвестиції, а з іншого – доведеться адаптувати свою економіку до конкуренції з країнами-членами ЄС, що можуть мати більші економічні ресурси та технологічний потенціал. Цей процес може спричинити як позитивні ефекти у вигляді зростання продуктивності та розвитку конкурентоспроможних галузей, так і певні труднощі

для малих і середніх підприємств, що не встигнуть адаптуватися до нових умов [22, с. 104].

Безпековий аспект також є важливим наслідком вступу до ЄС. Членство в спільноті забезпечує доступ до спільних механізмів безпеки, співпраці у сфері оборони та підтримки з боку структур ЄС, що підвищує можливості країни у протидії зовнішнім загрозам. Проте інтеграція у систему спільної безпеки вимагатиме від Чорногорії проведення реформ у військовій сфері, модернізації збройних сил та створення ефективних механізмів координації з іншими країнами-членами. Це, безумовно, підвищує обороноздатність країни, але водночас вимагає значних фінансових і організаційних зусиль, що можуть вплинути на розподіл ресурсів між різними сферами державного бюджету [35].

Вступ до ЄС також може мати наслідки для регіональної політики Чорногорії. Участь у спільноті сприятиме поглибленню співпраці з іншими балканськими країнами, що сприятиме створенню стабільного регіонального простору. Проте ця інтеграція може викликати певні напруження, якщо сусідні країни не готові або не бажають приймати нові стандарти співпраці. Регуляторні та економічні диспропорції між країнами регіону можуть призвести до появи нових конфліктів, особливо в питаннях енергетичної безпеки, транспорту та торгівлі. Тому Чорногорія повинна активно працювати над гармонізацією своїх політичних і економічних інтересів із сусідами, використовуючи можливості, які надає членство в ЄС для створення спільного ринку та співпраці у сфері безпеки.

Отже, потенційні переваги вступу Чорногорії до ЄС полягають у зміцненні демократичних інституцій, економічному зростанні, доступі до спільного ринку, залученні іноземних інвестицій і посиленні безпеки як на національному, так і на регіональному рівнях. Проте цей процес супроводжується низкою викликів, серед яких внутрішня політична нестабільність, економічні труднощі, проблеми з боротьбою з корупцією та необхідністю проведення глибоких структурних реформ. Інтеграція у ЄС вимагає від Чорногорії не лише адаптації законодавства,

але й зміни системи управління, підвищення прозорості та ефективності державних інституцій. Також важливо забезпечити соціальну підтримку реформ, адже успіх євроінтеграційного процесу залежить від здатності уряду залучити громадськість до активного діалогу і продемонструвати реальні результати реформ.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було комплексно реалізовано поставлені завдання, що дозволило сформувати цілісне уявлення про особливості євроінтеграційних процесів у Чорногорії. Перш за все, було проаналізовано історичні передумови формування сучасного суспільно-політичного устрою Чорногорії. Історичний розвиток цієї балканської держави вирізняється складністю та багатовимірністю: тривала османська окупація, тісні зв'язки з Сербією, участь у створенні та розпаді Югославії, а згодом і Державного союзу Сербії та Чорногорії, – все це наклало відбиток на політичну ідентичність країни. Проголошення незалежності у 2006 році стало ключовим етапом у становленні Чорногорії як суверенної держави, відкривши перед нею нові геополітичні орієнтири, серед яких європейська інтеграція стала пріоритетною метою.

Упродовж останніх десятиліть Чорногорія переживає трансформаційні процеси, спрямовані на модернізацію економіки, інтеграцію до європейських структур та подолання наслідків спадкових економічних моделей минулого. Економічна політика держави зосереджена на стимулюванні інвестицій, розвитку туристичного потенціалу, підтримці малого та середнього бізнесу, а також на реформуванні державного управління, що дозволяє країні поступово адаптуватися до вимог сучасної глобальної економіки. Цей процес супроводжується зусиллями з оптимізації податкової системи, залученням іноземного капіталу, реформуванням ринку праці та підвищенням якості соціальних послуг, що, в сукупності, визначають основні орієнтири економічного зростання та соціальної стабільності.

Дослідження соціально-економічних показників і тенденцій розвитку країни дозволило виявити, що Чорногорія демонструє поступове зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) завдяки структурним реформам і зростанню інвестиційної активності. Економічний розвиток країни базується на ряді ключових секторів, серед яких особливе місце займають сфера послуг, зокрема

туризм, будівництво та нерухомість, а також промисловість, що поступово оновлюється шляхом модернізації виробничих потужностей. Туристичний сектор, який є важливим джерелом іноземних валют, постійно розвивається внаслідок природних, історичних та культурних ресурсів Чорногорії, що приваблюють як європейських, так і представників ринків Азії та Близького Сходу. Водночас держава активно впроваджує політику підтримки стартапів та інноваційних проєктів, що сприяє диверсифікації економічної бази та зменшує залежність від традиційних галузей. Ріст продуктивності праці, підвищення якості управлінських процесів та розвиток інфраструктури – усе це є передумовами для сталого економічного зростання, яке відображається у підвищенні добробуту населення.

Оцінка внутрішньополітичної ситуації показала, що Чорногорія знаходиться у стані трансформації, що супроводжується політичною нестабільністю. Боротьба між прозахідними та проросійськими силами, часті зміни урядів, звинувачення у корупції, конфлікти навколо релігійної ідентичності – всі ці чинники впливають на стабільність держави й гальмують впровадження необхідних реформ. Попри наявність демократичних інституцій, політична поляризація та обмежена довіра громадян до державних структур залишаються значними викликами. Утім, функціонування громадянського суспільства, активізація молоді в політичному житті та розвиток незалежних медіа свідчать про поступове зміцнення демократичної культури.

У дослідженні було ґрунтовно розглянуто зовнішньополітичні пріоритети Чорногорії, в центрі яких – стратегічний курс на інтеграцію до Європейського Союзу та НАТО. Приєднання до Північноатлантичного альянсу в червні 2017 року не лише формалізувало вибір Чорногорії як безпекового партнера Заходу, але й відкрило для неї нові можливості у сфері оборонної промисловості, обміну розвідданими та спільної підготовки військ. Членство в НАТО дало Чорногорії доступ до колективних механізмів реагування на гібридні загрози, а також сприяло модернізації збройних сил за стандартами Альянсу.

У рамках європейської інтеграції Чорногорія демонструє найвищий прогрес серед кандидатів Західних Балкан, зокрема відкрито 33 із 35 переговорних глав *acquis communautaire*. Інтенсивна робота над гармонізацією законодавства в економічній, соціальній та екологічній сферах дає підстави очікувати завершення переговорів у середньостроковій перспективі. Одночасно важливою складовою є імплементація штрафних механізмів за невиконання реформ: ЄС чітко фіксує ключові показники успішності, зокрема в реформуванні судової системи та боротьбі з відмиванням грошей. Прогрес у цих напрямках дозволяє Чорногорії демонструвати свою відповідальність перед майбутніми партнерами й створює позитивний імідж на міжнародній арені.

Крім ЄС і НАТО, Чорногорія приділяє значну увагу багатосторонній співпраці з ООН, ОБСЄ, Радою Європи та Світовою організацією торгівлі. Участь у миротворчих операціях під егідою ООН і підтримка принципів ОБСЄ з питань безпеки сприяють консолідації міжнародного іміджу країни як реально зацікавленої у підтримці стабільності на Західних Балканах. Через Раду Європи країна просуває проекти з прав людини та верховенства права, а у СОТ – захищає власні торговельні інтереси, укріплюючи одночасно внутрішні експортні спроможності.

Окрему увагу в роботі було приділено аналізу основних перешкод та викликів на шляху до повноцінної інтеграції до Європейського Союзу. До ключових труднощів належать: повільний темп реформ у сферах правосуддя, боротьби з корупцією та організованою злочинністю; низький рівень інституційної спроможності; брак політичної волі у впровадженні складних змін; вплив зовнішніх акторів, зокрема росії, на внутрішню ситуацію; а також певна втома з боку самого ЄС у питанні розширення. Проте водночас вступ до ЄС обіцяє Чорногорії значні переваги – від доступу до фінансових фондів та інвестицій до

зміцнення демократичних інститутів, поліпшення добробуту громадян, інтеграції до єдиного європейського ринку та підвищення геополітичної стабільності.

Отже, проведене дослідження дозволило зробити висновок про те, що євроінтеграційні процеси в Чорногорії є динамічними, але складними, обумовленими як історичними і внутрішньополітичними чинниками, так і зовнішньополітичними реаліями. Незважаючи на численні виклики, Чорногорія демонструє прагнення до реформ і наближення до європейських стандартів, що створює підстави для обережного оптимізму щодо її майбутнього членства в ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борзенко О. О. Балканські країни на шляху до європейського союзу: досвід для України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2022. № 29. С. 13-26.
2. Булана О. Євроінтеграція Західних Балкан: помилки, яких варто уникати Україні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3628098-evrointegraciazahidnih-balkan-pomilki-akih-varto-unikati-ukraini.html>. (дата звернення: 17.05.2025)
3. Варга Б. Чорногорія: від авторитаризму до Євроінтеграції URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/10/121018_montenegro_election_dt (дата звернення: 19.04.2025)
4. Гайдай Д. Ю. Становлення незалежної Чорногорії: у пошуках ідентичності. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2014. Вип. 4-5. С. 377-392.
5. Горобець І. Балканські інтеграційні проекти: історія і сучасність. *Консенсус*. 2022. № 2. С. 77-90.
6. Давидчук В. Г. Перспективи вступу держав Західних Балкан до Європейського Союзу. *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини»*. 2020. №5. С. 134–140.
7. Давлєтов , О., Самойленко , Ю. Основні досягнення зовнішньої політики Чорногорії у контексті євроатлантичної інтеграції у 2006-2017 рр. *Дриновський збірник*, 14. 2021. URL: <https://periodicals.karazin.ua/drinov/article/view/17855/16417> (дата звернення: 17.05.2025)
8. Досвід Чорногорії: участь громад у переговорах про ЄС URL: <https://cities4cities.eu/dosvid-chornogoriyi-uchast-gromad-u-peregovorah-pro-yes/> (дата звернення: 19.04.2025)

9. Євроінтеграційний досвід Західних Балкан. Уроки для правозахисників: / Д. Депутат, А. Лихолат; Ред.: Н. Кошель, О. Луньова, О. Синюк, Т. Печончик; Центр прав людини ZMINA. Київ, 2024. 62 с.
10. Європейська інтеграція : навчальний посібник / М. І. Макаренко, Л. І. Хомутенко, І. І. Д'яконова та ін. ; за ред. М. І. Макаренка, Л. І. Хомутенко; Нац. банк України, ДВНЗ "Укр. акад. банків. справи Нац. банку України". Київ: Центр учбової літератури, 2018. 342 с.
11. Європейський Союз у міжнародних відносинах. навч. посіб. за ред. В. В. Копійки. К., ВПЦ «Київський університет», 2021. 560 с.
12. Європейський Союз у мінливому світі. Київ: О. Зень, 2022. 221 с.
13. Євросоюз визнав парламентські вибори в Чорногорії. Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3091417-evrosouz-viznav-parlamentski-vibori-v-cornogorii.html> (дата звернення: 30.03.2025)
14. Зовнішня політика Міністерства закордонних справ Чорногорії. URL: <http://www.mvpei.gov.me/en/ministry/Foreign-Policy>. (дата звернення: 19.03.2025)
15. Конституція Республіки Чорногорія URL: <http://www.skupstina.me/images/documents/constitution-of-montenegro.pdf>. дата звернення: 19.03.2025)
16. Кравченко Д. Категорія «Європейська інтеграція Західних Балкан» у міжнародних відносинах. *Acta de historia & politica: saeculum XXI*. 2023. Vol. 5. С. 26-33.
17. Мартинов А. Ю. Балкани в сучасній європейській системі міжнародних відносин. *Проблеми всесвітньої історії*. 2019. № 1. С. 101-116.
18. Милович П. Адміністративно-правові засади міжнародної економічної інтеграції Республіки Чорногорія. 2015. 145 с.
19. Міжнародні відносини та політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки : монографія /Колектив авторів,

за заг. ред. І. М. Ковалю, О. І. Брусиловської Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2016. 412 с.

20. Міловіч П. Адміністративно-правові засади міжнародного економічного співробітництва України та Чорногорії : дис. ... д-ра філос. : 081 / Міловіч Предраг ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Київ, 2020. 213 с.

21. Надибський М. Євроінтеграційна політика країн Західних Балкан. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2019. Вип. 32. С. 322-323.

22. Овчаренко О. Історія європейської інтеграції: навчальний посібник / Овчаренко О., Сухушина О., Земзюліна Н. Черкаси: Вертикаль, 2021. 302 с.

23. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ та європейської інтеграції Чорногорії URL: <http://www.mvpei.gov.me/en/ministry/Foreign-Policy>. (дата звернення: 31.03.2025)

24. Офіційний сайт Парламенту Чорногорії URL: <http://www.skupstina.me/index.php/en/pristupanje-eu/crna-gora-i-eu>. (дата звернення: 30.03.2025)

25. Офіційний сайт Чорногорського Агентства інвестиційного розвитку URL: <http://mira.co.me/about#>. (дата звернення: 22.03.2025)

26. Парламент Чорногорії URL: <https://www.golos.com.ua/article/383214> (дата звернення: 19.04.2025)

27. Портников В. Чорногорія не втрачена для Європи. Infopost.Media. URL: <https://infopost.media/chornogoriya-ne-vtrachena-dlya-yevropy/> (дата звернення: 01.04.2025).

28. Програма економічних реформ Чорногорії на 2015-2017 роки URL: <http://www.minekon.gov.me/en/organization/transformation/145814/Montenegro-Economic-Reform-Programme-2015-2017.html>. (дата звернення: 19.03.2025)

29. Прозахідна партія перемагає в Чорногорії. BBC. News. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/10/161017_montenegro_elections_results_vc (дата звернення: 19.03.2025)
30. Самойленко Ю. Референдуми 1992 та 2006 років в Чорногорії та їх наслідки (порівняльний аналіз). *Zaporizhzhia Historical Review*. 2019. Vol. 1(53), С. 279-288.
31. Сидорук Т. В. Вплив партійного та суспільного євроскептицизму в ЄС на його політику розширення у Західних Балканах. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2022. Т. 14. № 1. С. 100-110.
32. Стрельченко О. Г. Нормативно-правове регулювання міжнародної економічної взаємодії України та Чорногорії. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4(2). С. 177-181.
33. Угода про стабілізацію та асоціацію між Європейськими співтовариствами та їх держава-ми-членами, з одного боку, і Республікою Чорногорія, з іншого боку URL: http://www.skupstina.me/images/documents/Stabilisation_and_association_agreement_SA_with_Montenegro.pdf. (дата звернення: 29.03.2025)
34. Цибульник В. Вибори в Чорногорії: багато запитань для України. Дзеркало тижня URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/vibori-v-chornohoriji-bahato-zapitan-dlja-ukrajini.html> (дата звернення: 24.03.2025).
35. Цибульник В. Відкриті Балкани: чому інтеграційна ініціатива Сербії розколола регіон. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/01/10/7153869/> (дата звернення: 03.03.2025).
36. Чорногорія відкрила шлях до завершення переговорів про вступ до ЄС URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/chornogoriya-vidkrila-shlyah-zavershennya-1719421448.html> (дата звернення: 29.03.2025)

37. Чорногорія стала членом НАТО
URL:<http://ua.korrespondent.net/world/3858810-chornohoriii-stala-chlenom-nato>.
(дата звернення: 19.03.2025)
38. Шабо Ф. Історія ідеї Європи. Київ: Либідь, 2020. 352 с.
39. Economy in focus: Montenegro URL: <https://emerging-europe.com/analysis/economy-in-focus-montenegro-2/> (дата звернення: 19.03.2025)
40. European Integration: Historical Trajectories, Geopolitical Contexts /Ed. by Arnason J. P.. Edinburgh University Press, 2019. 304 p.
41. Kok W. Enlarging the European Union – Achievements and Challenges (Report to the European Commission). URL: http://www.ec.europa.eu.enlargement/archives/pdf/kok/report_kok_en.pdf (дата звернення: 19.03.2025)
42. Legislation URL: <https://www.gov.me/en/article/legislation> (дата звернення: 19.03.2025)
43. Montenegro closes three chapters with the EU today, first closing of chapters in seven years URL: <https://europeanwesternbalkans.com/2024/12/16/montenegro-closes-three-chapters-with-the-eu-today-first-closing-of-chapters-in-seven-years/> (дата звернення: 19.03.2025)
44. Montenegro: Economic and Political Overview URL: <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/montenegro/economical-context> (дата звернення: 19.03.2025)
45. Montenegro: Political parties at a glance URL: <https://politpro.eu/en/montenegro/parties> (дата звернення: 19.03.2025)